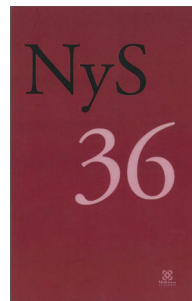

NyS

Titel:	Funktionel Diskurs Grammatik – og Funktionel Pragmatik
Forfatter:	Ole Nedergaard Thomsen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 36, 2008, s. 63-119
Udgivet af:	Multivers Academic
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Funktionel Diskurs Grammatik – og Funktionel Pragmatik

Til Hartmut Haberland i anledning af de 60 år

OLE NEDERGAARD THOMSEN

1. FUNKTIONEL LINGVISTIK

Funktionel lingvistik kan overordnet opfattes som en hovedstrømning, et paradigme, inden for sprogvidenskaben. Som sådan står den i modsætning til formel lingvistik. Det er en meget kompliceret sag at udrede forholdene omkring disse paradigmemodsætninger, noget der ikke skal forsøges her. Lad det altså være nok indledningsvis at nævne at man overordnet inden for functionalismen opfatter sproget som mellem-menneskelig kommunikation, at sproget overordnet har en funktion som et kommunikationsredskab, og at dets struktur er afpasset denne funktion, lidt ligesom et biologisk organ er afpasset sin funktion i organismen, og en organisme er tilpasset til sine omgivelser. Det funktionalistiske paradigme omfatter adskillige skoledannelser, heriblandt den numerisk og geografisk nok mest udbredte skole, nemlig Systemic-Functional Linguistics, og den nok i øjeblikket mest prestigefyldte skoledannelse inden for den anglo-amerikanske verden, nemlig Cognitive Linguistics. Ingen af disse retninger skal dog være i fokus i dette bidrag, hvor interessant det end måtte være. Tværtimod vil vi beskæftige os med noget så eksotisk lydende som *Functional Discourse Grammar* eller på dansk, uden sammensætningssammenskrivning, Funktionel Diskurs Grammatik – forkortet FDG – der tilmed kun har tiltrukket sig en meget lille skare af (næsten udelukkende europæiske) tilhængere

– indtil videre i det mindste. Nu er det naturligvis ikke for at dyrke det eksotiske jeg vil formidle en *diskursfunktionel* tilgang til sprogvidenskab, men fordi jeg mener den er den mest overbevisende og har potentialet til at blive en altomfattende sprogteori, der ikke kun vil kunne gøre det muligt at *beskrive* sprog mest præcist, men også vil kunne give de bedste *forklaringer* på alt sprogligt. Det er vigtigt at understrege at der med epitetet *discourse* i Functional Discourse Grammar antydes en kritisk revision af det oprindelige teoretiske udgangspunkt, *Functional Grammar*, *tout court*, som er blevet udviklet især i Holland fra slutningen af 1960'erne og i særdeleshed i opposition til formalisten Noam Chomskys 'generative' lingvistik. Functional Grammar og Functional Discourse Grammar har (haft) to hovedarkitekter, nemlig for førstnævntes vedkommende den i 1995 afdøde ophavsmand, Simon Dik, samt dennes efterfølger, Kees Hengeveld, som selv er hovedkraften bag den sidstnævnte, diskursfunktionelle nytænkning. Det skal i denne forbindelse bemærkes at dansk funktionel lingvistik lige fra starten af 1990'erne har været (særdeles) kritisk overfor Simon Diks "standard-model", hvilket har udmøntet sig i en særlig dansk version af Functional Grammar, først blot kaldet *Dansk Funktionel Grammatik*, siden ændret til *Dansk Funktionel Lingvistik*, forkortet DFL. Det er denne særlige danske "dialektale variant" der er fremstillet i Peter Harders nys – og NyS – udgivne artikel (Harder 2006) samt i Ole Tøgebys originale bog fra 2003, *Fungerer denne sætning?* (hvorfor egentlig ikke hellere *bog?*!) og i antologien *Dansk Funktionel Lingvistik* (Engberg-Pedersen, Fortescue, Harder, Heltoft, Herslund & Falster Jacobsen 2005). Nærværende artikel vil på den ene side introducere de fundamentale træk ved Funktionel Diskurs Grammatik, på den anden side vil den udgøre en grov skitse af min videreudvikling af FDG, som jeg kalder *Funktionel Pragmatik*, og som søger en højere grad af videnskabelig dækning end FDG ved at kræve af en adækvat sprogteori at den må søge at integrere ikke kun det overordnede diskurs-pragmatiske perspektiv, men også (bl.a.) sprogtilegnelse, diakroni samt socio- og psykolingvistik.

2. FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK, INDLEDENDE BETRAGTNINGER

Som navnet antyder, lægger Funktionel *Diskurs* Grammatik – i modsætning til standard Funktionel Grammatik – vægt på at sprogets basale,

naturligt forekommende enhed og dermed grammatikteoriens genstand er den semantisk-pragmatiske *diskurs* og ikke den syntaktiske sætning. Indtil videre må vi lade begrebet 'diskurs' stå uforklaret, men man må under alle omstændigheder have såvel større som mindre helheder end den simple skolegrammatiske sætning i tankerne, altså fx hele tekster på den ene side og småordsudbrud samt talesproglige "sætningsfragmenter" på den anden. Da Funktionel Diskurs Grammatik, som før nævnt, er en kritisk revision af Simon Diks oprindelige standardmodel, Funktionel Grammatik *tout court*, må jeg indledningsvis (i afsnit 4, Standard Funktionel Grammatik) omtale Funktionel Grammatik (FG), som Kees Hengeveld altså har været en vigtig medarkitekt for. FG har mest fokus på "brikkerne" i sprogspillet – så at sige hvilke brikker der skal til, og hvordan de kan eller skal bygges sammen til stedse større brikker med mere komplekse funktioner, men uden egentlig tanke på hvad det er for et spil og hvorfor og hvordan man spiller det. Da dette element-synspunkt på sproget principielt er uholdbart (selvom det er lige så gammelt som den vestlige lingvistik selv), har Hengeveld revideret FG-modellen således at det der nu tages udgangspunkt i, er sprogbrugernes kommunikative relationer, intentioner og interaktioner og de diskurser de bruger i disse, for derefter at undersøge disses opbygning og funktion, både universelt og sprogtypologisk, alt med henblik på en *funktionel forklaring*. En gennemgang af dette vil udgøre hovedparten af artiklen (afsnit 5 samt næstfølgende afsnit). Selvom Kees Hengeveld har en diskurspragmatisk tilgang til grammatikteori, har han dog stadig generelt kun fokus på den enkelte sprogbrugers monolog eller 'replik' – på den enkeltes "træk" i sprogspillet, dvs. hvilke træk man kan udføre inden for det pågældende spil (på dansk, spansk, mapudungun, ...), men ikke så meget på de pragmatiske strategier og spillets mange mulige formål. Dette implicerede udvidede perspektiv er genstand for de næste afsnit, en revision der er påkrævet for at forbedre teoriens forklaringskraft. Altså, man må kigge ikke kun på enkelte replikker, men på hele sprogspil, herunder træksekvenser (replikskifte). Ved dette udvidede perspektiv bliver FDG en *Dialogisk* diskursfunktionel model. Men denne revision er ikke nok – perspektivet må udvides til også at omfatte hvordan sprogspillet er opstået og har udviklet sig igennem generationerne som en taletradition, og hvordan en generations sprogbrugere tilegner sig det og gradvist ændrer (på) det, mere eller

mindre efter deres behov. Det er det *diakrone* pragmatiske perspektiv. Ud over denne revision må man tillige have fokus på selve de konkrete sprogspil man spiller (og kan spille) inden for et givet sprog – spillet som talepraksis, både individual- og socialpsykologisk set. Således bliver FDG også en *Dynamisk* model, der bliver forenelig med pragmatik (i gængs forstand) på den ene side og psyko- og sociolingvistik på den anden. Ved at se på sprogtilegnelse og sprogtradering som metakommunikative sprogspil inden for talepraksis ophæves et ellers principielt skel mellem diakroni og synkroni til fordel for et enhedssynspunkt, således at sprogvidenskaben kan gøres til en enhedsvidenskab – det endelige *pankrone* mål.

Kees Hengevelds *Functional Discourse Grammar* er, som tidligere understreget, en kritisk videreudvikling af Simon Diks *Functional Grammar* (nyeste, posthume version Dik 1997a, b; for en gennemgang af Funktionel Grammatiks udvikling fra ca. 1965 og frem til 2004, se Anstey 2004). Den nugældende model har overtaget forgængerens sunde eklekticisme, således at der bl.a. er indoptaget eller videreført tankegods fra *Generative Semantics*, nemlig en prædikatslogisk analyse af ytringers semantiske strukturer; fra *Systemic Functional Linguistics*, nemlig først og fremmest at det sproglige indhold ses i tre dimensioner, det interpersonale (herunder retorisk struktur), det tekstuelle (i form af informationsstruktur) og det repræsentationelle. Fra Roman Jakobson og *Role and Reference Grammar* stammer opfattelsen af grammatiske morfemer og funktionsord som operatorer inden for en lagdelt sætningsstruktur (allerede i FG) og vægten på *grammatisk* tekststrukturering. Fra *Construction Grammar* og *Cognitive Grammar* har man fokuseringen på grammatiske konstruktioner og mønstre, snarere end på enkeltelementers valens, der var en vigtig karakteristik ved Diks standard, 'bottom-up' model. Sidst men ikke mindst skal nævnes hypotesen om at grammatikken er et system af interagerende semi-autonome niveauer, som er inspireret af Jerrold Sadocks *Autolexical Syntax* (Hengeveld, pers. komm.). Overordnet er FDG kendetegnet ved at være en model der skal være kompatibel med indsigter fra psykolingvistikken, især med viden om sprogproduktion og her især om sprogprocesseringens 'top-down' karakter (Levelt 1989, 1993).

3. FUNKTIONALISMEN I LINGVISTIKKEN

FDG er i lighed med standard FG fokuseret på *formalisering*, på at (kunne) *notere* en hvilken som helt sproglig ytring i et universelt formelsprog – en karakteristik der ikke må få én til at tro at modellen er 'formel', da der netop i termen 'formel' ligger en opfattelse af sproget som en autonom størrelse hvis funktion og brug er betinget af strukturen og ikke omvendt: I FDG ses strukturen som motiveret af funktion og brug. I overensstemmelse med Butler (2003a, b) kan FDG altså karakteriseres som en *strukturel funktionel* model: som en model der opfatter sproget ikke som funktion alene, men som en *struktur* med en *funktion* som den er af- og tilpasset. FDG bekender sig således til funktionalismen i lingvistikken, oprindeligt udviklet i især Europa i 1920'erne og 1930'erne og frem (prager-folkene Roman Jakobson og Vilém Mathesius; franskmænden André Martinet; københavner-kredsens Viggo Brøndal og Otto Jespersen; London-skolens John R. Firth), men også i USA (Edward Sapir og Benjamin L. Whorf, samt Kenneth L. Pike og Sidney M. Lamb; Dwight L. Bolinger; Joseph Greenberg) samt i Sydamerika (rumæneren Eugenio Coseriu). FDG skal tillige ses på baggrund af og har indoptaget synspunkter fra dagligsprogsfilosofien med navne som Peter F. Strawson, John L. Austin, John R. Searle og Herbert Paul Grice samt den sene Ludwig Wittgenstein.

Funktionalisme er, som nævnt indledningsvist, én af i hvert fald to mulige måder at anskue fænomener på. Ud fra et funktionalistisk standpunkt kan et fænomen aldrig meningsfuldt anskues i isolation (i og for sig selv), men må altid ses som interagerende med en kontekst i en helhed: Et fænomen forstås altid som opfyldende en funktion, spillende en rolle i en kontekst og i forhold til en helhed, tjenende et formål. Dette skal ikke forstås sådan at der nødvendigvis står en intention eller vilje bag, der har 'designet' fænomenet efter en bestemt hensigt (contra Searle 1990a). For eksempel ser et fysisk-geologisk fænomen som Andesbjergene jo ikke ud som de gør, fordi der er 'nogen' der har villet det sådan, men det giver heller ikke nogen mening kun at beskrive dem autonomt, isoleret fra deres oprindelse og udvikling og den påvirkning de undergår fra de øvrige naturforhold, herunder menneskets påvirkning af dem. Det er disse eksterne, kontekstuelle forhold der 'forklarer' dem, deres struktur. Det er naturligvis mere oplagt at operere med funktionelle forklaringer i biologien: De og de egenskaber

er blevet nedarvede fordi de har givet større overlevelseschancer for arten i det pågældende miljø, for eksempel. Det modsatte standpunkt, som er formalismens (herunder Chomskys), hævder at man sagtens kan, og faktisk bør, forklare fænomener internt, i isolation, som formelle størrelser *sui generis*.

3.1 funktionalismen i funktionel diskurs grammatik

Funktionel Diskurs Grammatik anskuer altså ifølge sit videnskabsteoretiske ståsted sproget som et fænomen der opfylder en funktion, og hvis struktur er tilpasset denne. Hvis vi siger at sprog skal forstås både som en resurse – som et system – og som tale, sprogbrug, må vi sige at det *både* er som en værktøjsfabrik og en værktøjskasse (sproget som resurse) *og* som værktøjsbrug, hvor den sproglige ytring naturligvis er værktøjet, der henholdsvis produceres eller findes frem (fx interjektioner, holofraser), for derefter at blive brugt til at gøre noget med. At studere sproget inden for det formalistiske paradigme er som at studere værktøjet og værktøjsfabrikationen uden at erkende at det er værktøj, eller måske snarere at studere tegningerne til fabrikationen! Funktionel Diskurs Grammatik studerer både ”værktøjsfabrikken” (grammatikken), ”værktøjsfabrikationen” (sprogprocessering), ”værktøjet” (de sproglige ytringer), ”værktøjsbrugen” (brugen af ytringerne i verbal interaktion) og ”værktøjsbrugerne” (sprogbrugerne). (Det skal bemærkes at sproget ikke kun drejer sig om ”værktøj” i snæver forstand men også om ”legetøj” – sproget i digtning, for eksempel – men bag ”legen” ligger der naturligvis også en instrumentel alvor.)

4. STANDARD FUNKTIONEL GRAMMATIK

Funktionel Grammatik, standardversionen FG, er en teori om ’naturlige sprogbruges’, dvs. alle menneskers, grammatiske færdigheder, forstået som en integreret del af alle deres kognitive færdigheder – deres ’naturlige intelligens’, herunder især deres kommunikative færdigheder (Dik 1997a). De grammatiske færdigheder er ’strukturen’ fra ovenfor, og den interagerer så med, er integreret i og tilpasset til samt skal forklares ud fra sin ’funktionelle kontekst’ af de andre færdigheder. Der er nu forskellige kriterier for, hvornår og i hvilken grad det pågældende stadium af Funktionel Grammatik som teori er ”lykkedes”.

For det første kan man betragte det særsprogligt og beskrive et givent sprogs struktur internt – i så fald taler man om at teorien er deskriptivt adækvat hvis den er “vellykket”: Den skal beskrive alle fænomener på tilfredsstillende vis efter at have sikret sig empirisk dækning – dvs. at den er observationelt adækvat – hvorved den i sidste instans må være en statistisk model over variationen i det pågældende sprogsamfund. Jeg nævnte før at de grammatiske færdigheder er en integreret del af alle menneskets kognitive færdigheder, dets ‘naturlige intelligens’. Da alle disse færdigheder bliver behandlet af det tværfaglige forskningsfelt *kognitionsvidenskab*, bliver lingvistikken (Funktionel Grammatik) en del af kognitionsvidenskaben; men set for sig kan man tale om at FG er *kognitivt* adækvat, eller *psykologisk real* som det hed tidligere, såfremt dens resultater bliver understøttet af eller ligefrem kan forklares ved eller udledes af kognitionsforskningens resultater – man taler så om at teorien er *forklaringsmæssigt* (eksplanatorisk) adækvat. Kognitionsforskningen er en paraplydisciplin for bl.a. kommunikationsforskning, pragmatik, *dele* af filosofien, naturlig logik, hermeneutik, semiotik, psykologien, biologien, medicin (fysiologi, neurobiologi, hjerneforskning), af antropologien, etnologien og af sociologien. Man taler således mere specifikt om at FG skal være *psykologisk* og (socio-) *pragmatisk* adækvat (dvs. stemme overens med pragmatikkens, kommunikationsforskningens og sociologiens resultater). Nu er det jo imidlertid således at et menneskes grammatiske færdigheder, særsprogligt set, kun er en instans af hans universelle, artsspecifikke sprogbevne. Derfor må man tillige operere med Funktionel Grammatik forstået som en *universel, tværsproglig* teori om sprog, og man taler således i den forbindelse om at FG skal være *typologisk* adækvat, i den forstand at FG skal kunne beskrive og forklare alle de eksisterende, de ‘uddøde’ og de mulige enkeltsprogsgrammatikker samt de bagvedliggende fælles strukturer (universalier): FG skal være universelt gyldig, den skal være *neutral* over for forskellige sprogtyper og enkelte sprogs karakteristika. Dette kan groft fremstilles i form af følgende tabel:

TABEL 1. FG'S VELLYKKETHEDSKRITERIER

	Særsproglig FG	Tværsproglig FG
Observationelt adækvat	empirisk dækkende (korpus- og sociolingvistik; repræsentativ)	empirisk dækkende (non-biased sprog-sampling; repræsentativ)
Deskriptivt adækvat	<i>variationsgrammatik:</i> særsproglig variation semiotisk adækvat	<i>tværsproglig grammatik:</i> tværsproglig variation typologisk adækvat
Eksplanatorisk adækvat	psykologisk og pragmatisk adækvat	psykologisk og pragmatisk adækvat

For at sikre sig observationel og deskriptiv adækvathed anvender Funktionel Grammatik korpusundersøgelser, såvel særsprogligt som sprogtypologisk (Bakker 1994). I nogen udstrækning anvender man *eksperimenter* (psykolingvistiske såvel som computationelle) i tilstræbelserne på eksplanatorisk adækvathed; men i modsætning til i den chomskyanske formalisme bruger man ikke sprogtilegnelses- eller sprogforandringsargumenter med henblik på at forklare sprogs struktur.

Da FG først og fremmest er en *typologisk-funktionel* grammatikmodel, må der, for at den kan blive *typologisk adækvat*, lægges særdeles stor vægt på at undersøge tværsproglig variation, med henblik på at afdække de underliggende universelle strukturer. Man er meget påpasselig med at de antagne universelle strukturer ikke er 'biased' imod en ganske bestemt sprogtype. Dette har udmøntet sig i et "minimalistisk" princip om, at *hvad ikke alle har, må ingen have* – i stedet for at *give kejseren hvad kejserens er* etc. Det vil nærmere bestemt sige at man opererer med den opfattelse at der bag de konkrete, særsproglige ytringer er nogle såkaldt tværsproglige 'underliggende strukturer' som abstraherer fra en hel del særsproglige forhold der tolkes som tilhørende sprogets overfladestruktur – den semantiske dybde er altså tværsproglig eller i det mindste mindre sprogspecifik end den grammatiske overflade

ifølge *standard* FG. Et illustrativt eksempel er Hengevelds fortolkning eller forklaring af kopulaverber som indholdstomme udtryksformer (Hengeveld 1986, 1992; Dik 1997a; Hengeveld & Mackenzie under udg.a.): Eftersom ikke alle sprog har kopulaverber, flytter man dem i de sprog der har dem, væk fra den underliggende semantiske struktur og tilskriver dem via udtryksregler til ytringens overflade som verbale bærere af de tempus- og modusoperatorer som fx adjektiviske non-verbale prædikater ikke kan "bære", men som ytringen kræver. Herimod har Dansk Funktionel Lingvistik, som især tilstræber særsproglig, *semiotisk* adækvathed, talt for at opfatte kopulaverber, i de sprog der har dem, som fuldgældige hovedverber, som sætningsnuclei (jf. Herslund og Sørensen 1994; Becerra Bascuñán 2006), der selvfølgelig må optræde i den underliggende semantiske sætningsstruktur hvis de findes i det sproglige udtryk. Et sundt princip måtte da være at en særsproglig ytring naturligvis har en særsproglig underliggende sætningsstruktur (at indholdssiden er sprogspecifik), og at det universelle – snarere end at ligge i sætningens dybde, direkte manifest i den semantiske underliggende sætningsstruktur – måtte være at finde som en universel *forudsætning* for (sær)sprog, som en universel sprogevne, artsspecifik for mennesket og et resultat af en biologisk evolution, samt som epigenetiske kulturelle universalier. Derved kunne de særsproglige ytringer og de bagvedliggende sprogbygninger der forklarer dem, forstås som variationer over ét og det samme almenmenneskelige tema, menneskesproget, som en biologisk sprogevne og en kulturel tradition. Det at man bruger mund, svælg – med stemmelæber – og lunger på en speciel måde ved taleproduktionen, er et uomtvisteligt eksempel på et biologisk "hardware"-universale. Hvor det har været *comme il faut* inden for formalismen at gå ud fra en medfødt Universal Grammatik (og et medfødt sprogtilægnelsesmodul), har man ikke inden for den institutionaliserede funktionelle lingvistik villet tro på at noget sådant fandtes. Tværtimod har man opereret med almene, ikke- eller førsproglige kognitive færdigheder som *baggrund* for sproget og sprogtilægnelsen (men disse er vel så alligevel biologiske?!). En aristotelisk gylden middelvej, som jeg selv bekender mig til, vil mene, at der *findes* almene *sproglige*, kulturelle forudsætninger for særsprogene, men at de udgør en 'formalisering', en særlig *sprogliggørelse* af de almene kognitive evners substans. En *funktionel* teori om de almensproglige forudsætninger kunne pas-

sende kaldes *Universel Funktionel Grammatik* – som en funktionalistisk pendant til Noam Chomskys Universal Grammatik. Den biologiske sprogevne er selvfølgelig lokaliseret neurobiologisk hos den enkelte sprogbruger, i hans psykiske “apparat” og hjerne. Den er et fylogenetisk resultat som er springbræt for hans epigenetiske (ontogenetiske) tilegnelse af sine sprogspecifikke funktionelle sprogfærdigheder. Hvis man ud over det fylogenetiske (artsmæssige) og ontogenetiske (individmæssige) perspektiv vil operere med et kulturelt (“glossogenetisk”) perspektiv, som antydet ovenfor, så kan man sige at standard FG er interesseret i sproglige universalier forstået glossogenetisk, som en mere eller mindre kohærent mængde af induktive generalisationer over særsproglige grammatikker, og i sidste ende vil man så søge at give funktionelle (pragmatiske, kommunikative og psykologiske, processeingsmæssige) forklaringer herpå.

5. FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK – EN VIDEREUDVIKLING AF STANDARD FG

Som jeg har fremstillet det ovenfor, stiller (stillede) FG sig selv nogle krav som den skal opfylde for at kunne siges at være (tilnærmelsesvist) vellykket som en sprogteori. Et vigtigt eksempel på vellykkethedskriterier som har måttet afstedkomme en revision af standard FG er kravene om pragmatisk og psykologisk adækvathed, altså at sprogmodellen skal stemme overens med hvad man ved om sprog som verbal kommunikativ adfærd og psykisk/kognitiv proces: Det var i stigende grad blevet tydeligt at mennesket ikke kommunikerer (alene) med simple sætninger eller komplekse udvidelser af disse, men at den basale funktionelle enhed er ‘diskursen’, herunder diskurshandlingen. Det er indlysende at når man ser på naturligt forekommende sprog – især mundtlige samtaler, så foreligger det jo *kun* i en *del* af tilfældene i skolegrammatisk sætningsform; ofte er ens replikker i en samtale enten slet ikke sætningsformede (de er fx fragmentariske, men alligevel idiomatiske), eller også består de af større enheder end helsætninger (fx hele mundtlige narrativer), og disse enheder er ikke en additiv sekvens af skolegrammatiske parlørsætninger, men har deres egen overordnede (grammatiske) struktur og funktion. Derfor har man kunnet se hvordan FG gradvist er blevet omformet fra at være en snæver sætningsgrammatik

til i *princippet* at være en 'diskursgrammatik' – en grammatisk teori for hvordan sprogbrugerne opbygger og bruger tekster af alle størrelser, og for hvorfor teksterne er strukturerede som de er – men det skal dog retfærdigvis nævnes at kimen til alt dette allerede lå i Diks afsluttende kapitel af bind to af det posthumt udgivne standardværk, Dik (1997b). Denne revision har så, som før nævnt, afstedkommet introduktionen af det distinktive epitete *Diskurs*. Sammenhængende med denne udvikling fra en sætningsgrammatik hen imod en diskursgrammatik har man også Funktionel Grammatiks udvikling fra at være en 'ordføjningsslære' i mere eller mindre traditionel forstand til helt igennem at være en *funktionel* grammatik, dvs. til at være en model der tager udgangspunkt i den enkelte sprogbrugssituation og den enkelte talers (formodede) kommunikative intentioner. Hengevelds Funktionelle Diskurs Grammatik er således *funktionsbaseret* og 'top-down', dvs. den tager udgangspunkt i det *pragmatiske*, snarere end det rent grammatiske: Grammatikken ses som et *instrument* hvormed en 'naturlig sprogbruger' formulerer og koder – verbaliserer – sine konkrete kommunikationsintentioner i en konkret sprogbrugssituation i overensstemmelse med de konventionelle, grammatiske valgmuligheder han har til sin rådighed (Hengeveld 2003; som allerede foreslået i Nedergaard Thomsen 1990/91, 1991a). I modsætning hertil var Diks klassiske udgave af Funktionel Grammatik "vendt på hovedet" – den var strukturel og 'bottom-up', idet sætningen opfattedes som værende bygget trinvist op af leksikalske enkeltelementer ifølge deres individuelle valensforhold (uden at involvere den talende sætningsbygger); kun til sidst nærmede man sig den egentlige sprogbrugsfunktion ved at tilføje såkaldte 'illokutionære' operatorer, dvs. operatorer der angiver en ytrings talehandlingsfunktion *grammatisk* set. Ved at man egentlig kun så på strukturel velformethed ('grammatikalitet') var Diks model i *teknisk forstand* en 'generativ' *kompetensmodel* – mens Hengevelds model har potentialet til at blive en *performansmodel* (*performans* i betydningen 'competence to perform'), en model der slet ikke opererer med en autonom grammatik. Det skal her understreges at Hengeveld ikke selv mener at FDG skal være en performansmodel, mens andre gør det (Hengeveld 2004a, b).

Ifølge Funktionel Diskurs Grammatik er sprog både sprogbygning – den forudsatte konvention – og sprogbrug (tale) – konventionens udfoldelse i praksis. Disse to instanser forudsætter gensidigt hinanden,

dog således at man kun kan *studere* bygningen via brugen, mens brugen *begrebslogisk* forudsætter bygningen: Der findes ingen instrument-anvendelse uden et instrument at anvende. I og med at en sprogbrugs-situation ikke kun omfatter sproget (bygningen og talen), men også sprogbrugerne og deres perceptuelle og konceptuelle “apparater”, den sproglige institution de indgår i, den situationelle kontekst talen udfolder sig i, den ko-tekstuelle kontekst den er integreret i, og det fysiske medium sprogbrugerne kommunikerer i, må den grammatiske komponent studeres i forhold til disse eksterne komponenter, for det første fordi dens strukturer er afpasset dem, for det andet fordi de udgør dens brugsbetingelser. Set ud fra sprogproduktionen (som er FDG’s udgangspunkt) har grammatikken et konceptuelt-intentionelt input – en tanke og en intention der skal *formuleres* og *kodes* sprogligt, verbaliseres. I den modsatte ende af talekæden *artikuleres* talen fonetisk i det fysiske medium med et akustisk signal til følge (visuelt hvis der er tale om tegnsprog). Derfor rummer Funktionel Diskurs Grammatik en kommunikativ-konceptuel input-komponent og en akustisk-fonetisk output-komponent. Uden om grammatikken og de perifere input/output-komponenter forestiller man sig en overordnet, omfattende *kontekstuel* komponent, der rummer den pågældende kommunikations institutionelle, situationelle og tekstuelle kontekst samt sprogbrugernes pragmatiske videnslagre og delte viden, der tilsammen leverer input til den kommunikative-konceptuelle komponent (og dermed videre til grammatikken).

Sagt mere konkret, oplever man eksempelvis en situation (kontekst); denne oplevelse vil man viderebringe sin adressat (konceptuelt-intentionelt input) og formulerer og koder derfor dette ifølge den (mere eller mindre) fælles grammatik, hvilket til sidst artikuleres fonetisk ifølge det pågældende sprogs ‘ortoepiske’ regler, således at adressaten kan percipere det resulterende akustiske signal, fortolke dette fonologisk og semiotisk, dvs. tilskrive semantisk indhold til det morfosyntaktiske og fonologiske udtryk ifølge den (mere eller mindre fælles grammatik), hvorved modtageren til sidst, hjulpet af konteksten, kan tolke afsenderens budskab, hans ytringsmening. Den producerede tale bliver hele tiden i samtalens løb tekstuel kontekst for den efterfølgende tale, hvorved der opbygges en integreret *sam-tale*, en *diskurs*. Denne diskursive sprogbrug er grammatikken konvention for, og man kan derfor

med rette benævne den en *diskursgrammatik*. Grammatikkens *funktion* (rolle, formål) er altså diskursen, hvorved dens elementer og regler arver 'diskursivitet'. Ud fra et sprogbrugssynspunkt giver grammatik-komponenten materiale (elementer og regler) til at *formulere* og *kode* den kommunikative-konceptuelle intention som semantiske, morfosyntaktiske og fonologiske repræsentationer, mens den akustiske komponent giver diskursen sit fonetiske *udtryk*. I Funktionel Diskurs Grammatik fremstilles grammatikken altså i et sprogproduktionsperspektiv, ud fra den betragtning at det er taleren der vælger sine sproglige udtryk i overensstemmelse med sine kommunikative intentioner, mens modtagerens rolle er (aktivt) at percipere, afkode og tolke noget *allerede* produceret. Ved dette diskursive produktionsperspektiv tilstræbes – og opnås vel delvist – pragmatisk og psykologisk adækvathed (Hengeveld 2003/2004; jf. den hollandske psykologvist Levelt 1989, 1993).

5.1 En eksemplifikation

Lad os se nærmere på en vilkårlig, "basic-level" taleproduktion, nemlig på en enkelt *ytring*, hvormed der sammenfattende menes en sproglig 'ytring' både som en *diskurshandling* og som dennes faktisk foreliggende resultat. Når jeg siger "*diskurshandling*", understreger jeg, at en hvilken som helst ytring hele tiden er en integreret del af en (større) diskurs (kommunikativ interaktion), retrospektivt og prospektivt – minimalt er den sin egen kontekst, fx hvis der ikke er noget gensvar, eller hvis den ikke selv svarer på noget. Dette er det funktionalistiske synspunkt jeg omtalte i starten af artiklen, nemlig at den genstand der er i fokus kun kan forstås på baggrund af en kontekst og den rolle den spiller i denne og i forhold til helheden – den er afpasset sin rolle i konteksten og helheden – og skal forklares herudfra.

Det hele starter med den *kommunikative kontekst*, bredt forstået. På basis af denne (og den helhed den indgår i) starter taleren med – i relation til en adressat – at "forme" en kommunikativ intention (dvs. en særlig praksis-orienteret psykologisk tilstand) og et konceptuelt indhold herfor. Dette intentionale-konceptuelle bevidsthedsindhold er *ytringens mening*, eller snarere *talerens ytringsmening* – den egentlige 'meddelelse' (hans budskab), det han mener med det han siger – eller sagt med andre ord, og for at slå det fast, *funktionen* af hans sproglige 'ytring'. Semiotisk set er ytringsmeningen ytringens *indhold*. Der

er dog ikke tale om et sprogligt konventionelt indhold, da det ligger *uden for* den sproglige kode, grammatikken – det er *præverbalt* og *privat*, ikke verbalt og offentligt. Dannelsen af dette præverbale indhold sker i overensstemmelse med en universel *konversationel pragmatik*, er reguleret af et kommunikativt samarbejdsprincip og princippet om en rationel sprogbruger (jf. Grice 1975). Dette er det første, præverbale trin i taleproduktionen.

Det næste trin består i at taleren skal verbalisere sin ytringsmening, eller som man også siger, ikklæde den en sproglig *form*. Den skal altså *formuleres* og *kodes* – gøres offentlig tilgængelig, 'ytres' – for at den skal kunne meddeles eller formidles til en adressat, for at påvirke denne. Den fælles sproglige konvention gør dette muligt. I sidste instans skal den *objektiveres*, gøres palpabel, perciperbar, dvs. den skal manifesteres fonetisk.

I overensstemmelse med den klassiske talehandlingsteori (hvorved Funktionel Diskurs Grammatik søges at gøres pragmatisk og sprogfilosofisk adækvat) opfattes den del af ytringsmeningen der udgøres af den kommunikative intention, først og fremmest som en såkaldt *illokutionær* intention bag den illokutionære talehandling (hvis resultat er en illokution). Dette synspunkt lægger således vægt på en absolut parallelitet mellem sproglige såvel som ikke-sproglige intentionale handlinger. Sprogbrug ses altså som tale-handling, som handling *ved hjælp af* tale, hvor ytringerne er de direkte handlingsinstrumenter. (Man kalder det også 'sproghandling' idet sproget eller grammatikken er det indirekte instrument, der gør det muligt at lave ytringerne.)

Den kommunikative intention kan, ud over den illokutionære intention, også rumme en intention der ikke kanaliseres igennem den sproglige konvention, grammatikken – ikke formuleres og kodes sprogligt – men alligevel kan fungere og påvirke adressaten, i kraft af de universelle konversationspragmatiske principper. Det er den *perlokutionære* intention, hvorved talen tillige har et 'indebyrd', nogle "undertekster", som ikke er verbaliserede og som det derfor er vanskeligt for taleren at blive hængt op på, at blive gjort ansvarlig for hvis man vil kræve manifeste beviser. Det indebærer dog omvendt at en ytring kan have en perlokutionær *effekt* hos modtageren som taleren ikke havde intenderet, som ikke var en del af hans ytringsmening, men som han alligevel vil kunne have svært ved at fralægge sig ansvaret for, netop fordi man her

uden at "have gjort (sig skyldig i) noget" kan være skyld i noget som det ikke var "meningen" at gøre, og man kan ikke uden videre bevise sin uskyld. (Tænk på at man kan komme til at fornærme nogen med sin ytring uden at ville det, men fornærmelsen foreligger alligevel og har eller kan have sin yderligere negative virkning for taleren.)

Lad os her koncentrere os om de kommunikative intentioner der kanaliseres igennem grammatikken – de *illokutionære* intentioner – og de resulterende sprogligt formulerede og kodede talehandlinger – de *illokutionære* talehandlinger. Nu kan vi så formulere os på den måde at den illokutionære intention er en 'kraft' (eng. *force*) der appliceres på et konceptuelt indhold, ligesom et prædikat i logikken appliceres på sit argument (jf. arven fra generativ semantik, nævnt ovenfor). Lad os eksemplificere det: Fx påstod eller hævdede jeg lige før Folketingsvalget i 2005 at den nuværende regering i sin valgkampagne leflede for folk ved at love at ville fjerne det daværende dankortgebyr på 50 øre. Min præverbale, illokutionære intention, som kun jeg havde *direkte* adgang til, var påstand eller 'hævdelse', og denne kraft appliceres på det konceptuelle indhold: at regeringen lefler for folk i sin valgkampagne ved at love at ville fjerne dankortgebyret på 50 øre. Men i sig selv er dette trin af produktionen ord- og lyd-løst – det er, indtil videre, en privat tanke: Det er min, talerens private ytringsmening; den er individuel, den er diskursens 'indre' side. For at blive offentlig tilgængelig må den ytres (dvs. gives et 'ydre'), den må formuleres og kodes som en ytring i overensstemmelse med den kollektive konvention som grammatikken er. Semiotisk talt, er ytringen altså et grammatisk tegn, et tegn af typen 'symbol'. Grammatikken er imidlertid kun *min* variant af en dansk (funktionel) grammatik, en variant som *jeg* har internaliseret via min sprogtilegnelse og sprogbrug og som kun fungerer – kun er operativ – for *mig*, det er den *jeg* bruger til at producere *min* ytring med. Vi har altså indtil videre et indhold, nemlig *talerens ytringsmening*, og et udtryk, nemlig den *grammatiske ytring*. Som et grammatisk tegn, et symbol, er ytringen selv en udtryksside (morfosyntaks og fonologi) og en indholdsside (semantik). Men ikke kun denne indholdsside, denne semantik, er et mentalt fænomen, også den morfosyntaktiske og fonologiske udtryksside er mental og må derfor manifesteres yderligere fysisk-perceptuelt for at kunne opfattes af en adressat (som instrument for hans forståelse og fortolkning af talerens ytringsmening). Dette gøres i tredje trin af

sprogproduktionen, via *artikulation*. Man kan formulere det således at taleren udfører en *fonetisk* handling, hvis resultat er akustiske signaler. I og med at han gør det, udfører han en grammatisk, *lokutionær* handling; og endelig, i og med at han gør det, udfører han en *illokutionær* handling. Vi har altså denne tretrinsraket (el. kinesiske æske):

TABEL 2. DISKURS(HANDLING)ENS TRE TRIN

Produktionstrin	Handling	Handlingens resultat
Trin 1	illokutionær	illokution
Trin 2	lokutionær	lokution
Trin 3	fonetisk	akustisk signal
Totalt	Diskurshandling	Diskurs

Den sætning jeg ytrede ved den pågældende lejlighed var (i ortografisk transskription):

“Regeringen lefler for folk i sin valgkampagne ved at love at ville fjerne dankortgebyret på 50 øre.”

Hvis vi nu zoomer ind på andet trin af taleproduktionen, på verbaliseringen af min ytringsmening, ser vi på hvordan denne mening med det jeg siger ikklædes en sproglig *form*, *formuleres* og *kodes*. Det skal bemærkes at med ‘form’ menes elementer af sprogbygningen, såvel semantiske indholdsformer som morfosyntaktiske og fonologiske udtryksformer. I det pågældende tilfælde måtte jeg *vælge* i forhold til min danske funktionelle grammatik passende ‘former’ til at ‘symbolisere’ den illokutionære kraft ‘påstand’ og det konceptuelle indhold ‘at regeringen lefler for folk ...’. Kraften er udtrykt ved den *deklarative sætningstype* (her med den prototypiske fundamentfeltsplacering af grundledet) og den *indikativiske* form af udsagnsordet samt den *deklarative*, ikke-stigende intonation.

Det konceptuelle indhold er udtrykt ved grundledet, udsagnsleddet (minus den indikativiske form) samt resten af sætningen. (Jeg vil senere i artiklen gå mere i dybden med de grammatiske analyser, hvor jeg også vil komme ind på at det konceptuelle indhold også har sine – propositionale – handlingsdimensioner og dermed også sine bagvedliggende intentioner.) Som sagt ovenfor, kan *formulering* og *kodning* siges at udgøre en speciel form for talehandling, den *lokutionære* handling, hvis resultat er produktionen af den grammatiske ytring, lokutionen.

5.2 Uddybning

Man skal lægge mærke til at *konteksten* er inddraget som en “aktiv” komponent i FDG’s basale layout, i modsætning til i standard FG. Her kan nok spores en indflydelse fra Roman Jakobsons funktionelle strukturalisme (jf. Jakobson 1960) og Hallidays systemisk-funktionelle lingvistik, hvor ‘kontekst’ netop er en forudsat størrelse – man kan ikke have en kontekst uden en ‘tekst’, og omvendt; det er ‘gestaltiske’ begreber. Inddragelsen af konteksten er medvirkende til at gøre FDG mere pragmatisk og psykologisk adækvat. Den situationelle og tekstuelle kontekst, som omkranser sprogbrugen og sproget, fungerer som en input/output-komponent: Fx oplever man en situation (kontekst) og vil fortælle om den (intentionel-konceptuel komponent); det man fortæller (ytringerne, output af grammatikken) og det akustiske output bliver *eo ipso* en del af konteksten, og kan citeres eller henvises til. (Konteksten synes at svare til det ‘praktiske grundlag’ hos Harder, jf. Harder 1990). Oplevelsen og den kommunikative intention med dens konceptuelle indhold udgør talerens bevidsthedstilstand, tanke, på kommunikationstidspunktet. Denne psykologiske tilstand er ‘fænomenologisk-intentionalt’ rettet mod konteksten, fx via perception og reference, og denne intentionalitet eller rettethed arves af sproget, hvorfor man eksempelvis kan *referere* ved hjælp af sproglige ytringer. Med hjelmsleviansk og Dansk Funktionel Lingvistik terminologi kan man opfatte det intentionale og konceptuelle input (“bevidsthedsstrømmen”) som en *indholdssubstans* (jf. Roman Jakobsons psykiske side af *kanalen*) der på den ene side ‘formes’ ved hjælp af sproget og talen, på den anden side står i en relation til et såkaldt Netværk af encyklopædisk viden (Searle 1983) som er en del af konteksten (som altså så godt kan være en del af sprogbrugerne selv). Konceptualiseringen bruger dette videnslager.

(Uden om alt dette er der en Baggrund af basale færdigheder, rutiner, kompetencer, etc. som sproget selv er en del af, jf. Searle 1983). Den modsatte ende af talekæden, nemlig det akustiske signal, er en *udtryks-substans* (jf. Roman Jakobsons fysiske side af *kanalen*, dvs. *medium*).

Hidtil har vi kun set på den grammatiske komponent som en relativt uanalyseret størrelse, men vi sagde før at den gør det muligt for taleren at producere sproglige tegn, og at disse har en indholdsside og en udtryksside. Ifølge Funktionel Diskurs Grammatik er indholdssiden kompleks, den består af to delniveauer, et såkaldt 'interpersonalt' og et 'repræsentationelt'. På det 'interpersonale' delniveau formuleres (sprogliggøres) den intentionale del af ytringsmeningen. Hvor det interpersonale niveau har at gøre med formuleringen af talerens egentlige kommunikative ytringsintentioner, tager det repræsentationelle niveau sig af ytringsmeningens ikke-interpersonale konceptuelle indhold. (Jeg nævnte ovenfor, at selv det konceptuelle indhold for en illokutionær kraft rummer intentionale, interpersonale aspekter, nemlig propositionale, prædikative og referentielle intentioner, på basis af hvilke taleren udfører tilsvarende talehandlinger (jf. Searle 1969). Vi skal vende tilbage til dette komplicerede område senere i artiklen.)

Den komplekse indholdsside, der altså omfatter en interpersonel og en repræsentationel dimension, er – ifølge FDG – *kodningsmæssigt* forbundet med en tilsvarende kompleks udtryksside, en udtryksside, der som ovenfor sagt består af to delniveauer, et morfosyntakisk og et fonologisk. De er begge udtryksniveauer, men hvor det morfosyntaktiske niveau tager sig af *syntaktisk* konstituentstruktur og ordstruktur samt *linearisering* (morfem-, ord-, led- og sætningsrækkefølge) som udtryksformer, tager det fonologiske niveau sig af den segmentalfonologiske og prosodiske udtryksstruktur (herunder fonologisk 'frasering' og fonotakse). I denne forbindelse er det vigtigt at bemærke at både de semantiske niveauer og udtryksniveauerne alle rummer 'syntaks' eller kombinatorik, hvorfor Harder (jf. fx Harder 1996) opererer med en indholdssyntaks og en udtrykssyntaks som de to sider af sammensatte tegn. Det er dog her vigtigt at understrege at FDG med "syntaks" mener konstruktionsmønstre, en art skabeloner som er lagrede i sprogets grammatik; herom senere. (De ville svare til den tidlige generative grammatiks 'formationsregler'.)

6. PARADIGMATIK OG SYNTAGMATIK I FDG

Deler man groft sproget og sprogbrugen i en indholdsdimension og en udtryksdimension, må disse to dimensioner anskues i to aspekter, nemlig som "system" af valgmuligheder (paradigmatik, sprog) og som "forløb" af trufne valg (syntagmatik, tale). Deler man nu igen indholdsdimensionen og udtryksdimensionen i et ekstra-grammatisk *substans*aspekt og et grammatisk *formas*pekt, har man så på formsiden en modsætning mellem en paradigmatik af grammatiske valgmuligheder – kaldet det grammatiske *Fund* ('resurse') – og selve talen som en syntagmatik af trufne grammatiske valg (jf. *lokution* ovenfor). Både *Fund* (grammatikkens valgmuligheder) og talen (de trufne valg) optræder så som skitseret flere gange ovenfor på flere successive niveauer, først de semantiske (her samlet som ét niveau for nemheds skyld), dernæst det morfosyntaktiske og slutteligt det fonologiske. Hvis man nu supplerende opfatter og benævner den præverbale indholdssubstans som (diskurs-) *pragmatik*, og den postverbale udtrykssubstans som (diskurs-) *fonetik*, har man den traditionelle inddeling af sproget/talen i 5 niveauer og discipliner, som tabuleret her med hver celle eksemplificeret:

TABEL 3. FEM NIVEAUER OG DISCIPLINER I TALEN/SPROGET

Niveauer, discipliner	[trin]	Paradigmatik	Syntagmatik
(1) Pragmatik	[1]	Talehandlings-taksonomi	Talers ytringsmening
(2) Semantik	[2.1]	Sætningstyper	Sætningsbetydning
(3) Syntaks	[2.2]	Morfosyntaktiske mønstre	Morfosyntaktisk syntagme
(4) Fonologi	[2.3]	Fonologiske mønstre	Fonologisk syntagme
(5) Fonetik	[3]	Artikulatoriske rutiner	Akustisk signal

Jeg har eksemplificeret den *semantiske* paradigmatik med et givent sprogs *interpersonale* system af sætningstyper, hvor en sætningstype er den *konventionelle* indikering af en illokutionær kraft, ligesom jeg tilsvarende har valgt talehandlingstaksonomien til at eksemplificere de *pragmatiske* valgmuligheder i form af de illokutionære kræfter. Der er naturligvis mange andre vigtige fænomener på begge disse niveauer som kunne fortjene at blive nævnt, men lad det alligevel blive ved dette, for kortheds skyld.

Hvis vi bliver i funktionel strukturalistisk tankegang, er det vigtigt at pointere at ethvert element i et paradigme lige såvel som ethvert element i et syntagma karakteriseres ved sin funktion både i forhold til andre elementer og i forhold til helheden.

6.1 *Dynamikken i fdg*

Indtil nu har jeg kun fokuseret på FDG's basale layout, og det har måske nok virket ret "statisk" med sin statiske paradigmatik (et system på flere niveauer), der leverer materiale til en ligeså statisk syntagmatik (et forløb på flere niveauer). Men for at komme fra paradigmatikken til syntagmatikken "top-down", må man antage *dynamiske projektioner*, hvorved fx konstruktionsmønstre og elementer selekteres og kombineres og de derved etablerede konstruktioner (syntagmer) *projiceres* så successivt, unidirektionalt ned gennem de forskellige niveauer, således at konstruktioner på ét niveau *under* et givent andet *realiserer* konstruktioner på dette ovenstående niveau, eller omvendt at konstruktioner på det ovenstående niveau *afbildes på* (i en teknisk bemærkelse) konstruktioner på niveauet *under*.

Hvis vi starter uden for selve grammatikken i talerens præverbale ytringsmening, så må man altså sige at den 'afbildes på' lokutionens sætningsbetydning, hvorved der kun menes at de parres med hinanden i en unidirektional afbildning, *ikke* at ytringsmeningen *omformes* ("transformeres") til sætningsbetydningen – ytringsmeningen er altså stadig tilstede i en eller anden forstand. Sagt med andre ord, så vælger taleren at *formulere* sin ytringsmening på en ganske bestemt måde – med en ganske bestemt sætningsbetydning – der er underbestemt i forhold til den bagvedliggende ytringsmening, ja nærmest kun toppen af et indholdsisbjerg (jf. Andersen 1984 [1975]). Han når frem til at konstruere denne underdeterminerede sætningsbetydning på basis af *konteksten*, som jeg tidligere hævdede også var udgangspunkt for dannelsen

af ytringsmeningen. Denne kontekst er jo mere eller mindre fælles for taleren og adressaten, og derved kan adressaten som modtager af ytringen også bruge den formodede samme kontekst til via den afkodede sætningsbetydning at *fremtolke* (inferere, 'abducere') afsenderens bagvedliggende ytringsmening som er "talekædens" endepunkt (det er ikke nødvendigvis kommunikationens endepunkt, tænk bare på et spørgsmål der ikke bliver besvaret eller en ordre der ikke bliver adlydt!). Selve dette at skulle komprimere og bortkaste en masse information, 'eksformere' en masse indhold (Nørretranders 1991), for at kunne kommunikere med en modtager, kan gives en funktionel forklaring: De grammatiske resurser og "kanalen" har ifølge deres natur kun en meget begrænset "båndbredde", som imidlertid er yderst effektiv.

Det totale billede er nu at ytringsmeningen (1) realiseres som en sætningsbetydning (2), der i morfosyntaktisk realiseret form (3) selv realiseres som en fonologisk udtryksform (4), der så realiseres som en akustisk udtrykssubstans (5). Det vil sige at der foregår korrelerede processer såvel oppefra og ned – fra intention til artikulation – som fra system til forløb (fra venstre mod højre), se diagram 1:

DIAGRAM 1. PROCESSER FRA INTENTION TIL ARTIKULATION

Paradigmatik/Strata	Projektioner/ Interstratale processer	Syntagmatik/Strata	
(1) Pragmatik	→ Meningsdannelse →	Talers ytringsmening	→ (2)
(2) Semantik	→ Formulering →	Sætningsbetydning	→ (3)
(3) Morfosyntaks	→ Morfosynt. kodning →	Morfosyntaktisk forløb	→ (4)
(4) Fonologi	→ Fonologisk kodning →	Fonologisk forløb	→ (5)
(5) Fonetik	→ Artikulation →	Akustisk signal	

Ifølge Funktionel Diskurs Grammatik er en '(funktionel diskurs-)grammatik' udelukkende den *konventionelle* kode, dvs. formkomponenterne (2 – 4) – man lader bevidst substanskomponenterne (1, 5) henstå i en kommunikativ baggrund, hvorved pragmatikken (1) og fonetikken (5) kommer til at ligge uden for modellens egentlige forskningsdomæne, symboliseret med stiplede linjer i diagrammet ovenfor. Dette kan naturligvis begrundes med, at netop disse substanskomponenter udgør den 'funktion' som grammatikken som 'struktur' er afpasset (formet efter) og delvis kan forklares udfra. Hvor sandt dette end er, vil jeg alligevel hævde (i overensstemmelse med Dansk Funktionel Lingvistik) at eftersom form og substans *gensidigt forudsætter hinanden* (formen er en formning af noget, og substansen er noget der altid bliver formet), skal substanskomponenterne – "performansmodulerne", såvel pragmatik som fonetik – naturligvis med som integrerede komponenter i en 'realistisk' (holistisk) grammatikmodel (dvs. kommunikativ kompetensmodel).

Lad os nu gå skridtet videre og sige at eftersom det virkelige i sproget *først og fremmest* (men minimalt) er talehandlingerne i deres totalitet, således at sprogbrug er (sam)handling (græsk *pragma*) der er konstitueret og reguleret af (sam)handlingsforudsætninger ('praksis') givet i en kommunikativ kompetens, så er det indlysende at en funktionel diskursgrammatik er en integreret del af en naturlig sprogbrugers kommunikative kompetens, og at det er denne sidstnævnte der er lingvistikens egentlige forskningsgenstand. Givet at det er *pragmatikken* der er den overordnede disciplin der (bl.a.!) har den kommunikative kompetens som sit domæne, er det passende at benævne udbygningen (til også at omfatte substanskomponenterne aktivt) af Funktionel Diskurs Grammatik som *Funktionel Diskurs Pragmatik*, eller forkortet, *Funktionel Pragmatik* (jf. Nedergaard Thomsen 1990/ 91) – derfor denne artikels undertitel.

6.2 Inkrementel procedural funktionel diskurs grammatik

Som et element i en "dynamisk" forståelse af FDG hører altså, som omtalt lige ovenfor, den nødvendige inddragelse af substanskomponenterne pragmatik og fonetik. Ved at inddrage pragmatikken og fonetikken bliver FDG mere pragmatisk og psykologisk adækvat: FDG må være en teori om en naturlig sprogbrugers kommunikationsfær-

dighed i sin totalitet, der må indbefatte ikke kun hans sprogspecifikke *grammatiske* færdighed (formulering af semantiske repræsentationer og kodning af disse som morfosyntaktiske og fonologiske repræsentationer), men også og i lige så høj grad hans færdigheder i at producere (og fremtolke) præverbale ytringsmeninger (konceptuelt-intentionelt niveau), som input til sin funktionelle diskursgrammatik, såvel som i at artikulere (og percipere og tolke) postverbale akustiske signaler, som output fra grammatikken. Det fonetiske drejer sig jo ikke om *lyde* (med flertals -e) i al almindelighed, men om artikuleret (sprogspecifik) *sproglyd* (med Otto Jespersens flertals -Ø). Overordnet har sprogbrugerne (fra fødslen af) en evne til automatisk at skelne mellem tale og akustisk støj, og den akustiske perception er ikke en ren (ikke-sproglig) aflytning, men styres af en sprogspecifik tolkningsfærdighed, hvor tve-tydige akustiske signaler kan give anledning til fonologiske fejltolkninger og i sidste ende til sproghistoriske fonologiske forandringer, som ikke ville kunne forklares, hvis man så bort fra den fonetiske realisationskomponent (Andersen 1973). Tilsvarende bygger udtalen af et sprog på indarbejdede, sprogspecifikke rutiner (ortoepiske regler), som man har meget svært ved at af-lære, de-rutinisere under tilegnelsen af et fremmedsprog, som det jo er særdeles velkendt. Selvom substanskomponenterne ligger "uden om" den sarsproglige funktionelle diskursgrammatik, bliver de ikke mindre sprogspecifikke af den grund. I indholdssubstansen er man bl.a. kommet frem til at der foreligger et specielt niveau, 'thinking-for-speaking', hvor det konceptuelle er på-virket af de sprogspecifikke grammatiske kategorier, et sandt *interface* mellem et universelt 'language-of-thought' niveau og det semantiske niveau inden for grammatikken. Der er altså ingen grund til at se bort fra substanskomponenterne fordi de skulle være universelle.

Sammenhængende med at se sprog overordnet som (sam)talehandling er også den opfattelse at en grammatik er *procedural*, det vil (her) sige at den *ikke* er en autonom generativ *competence* (der *eventuelt* kan "bruges af" en *performance*), men en "performans-kompetens", en *handlingsfærdighed*, et 'know-how', en *praktisk kunnen-handle-igennem-sprog*, ikke en *deklarativ viden-om-sprog*. Det børnene lærer, er ikke en *teori* (generativ grammatik) om hvordan deres sprog *er* (så de kan bedømme grammatikalitet); de tilegner sig en *kunnen*, der er retningsgivende, *normativ*, der gør det muligt for dem at opføre sig (handle sprogligt) som de skal og

bør (for at tilhøre et givent sprogsamfund eller en undermængde herindenfor). De tilegnede sprogregler er *direktiviske* rettesnore, adfærdsmønstre (normer), ikke deklarative (mere eller mindre velbegrundede) hypoteser (Nedergaard Thomsen 2006). Hengeveld (2004b) udtrykker eksplicit en deklarativ forståelse af FDG, og dermed bliver FDG i hans fortolkning på dette punkt pragmatisk og psykologisk inadækvat. Mere præcist kan man nok formulere det således at man aldrig ville kunne komme fra grammatikken til færdige ytringer ved hjælp af en implementering af (Hengevelds) FDG – der *mangler en formidling mellem 'viden' og 'gøren'*. Viden må erstattes med en *procedure*. Hvis nu vi vender tilbage til diagrammet ovenfor, så skal det altså ikke repræsentere et statisk *deklarativt* regelsystem, en art logisk geografi over sproglig *viden*, men en direktivisk, *procedural* kommunikationsfærdighed, en art dynamisk 'kommunikationsprocessor' (der jo nok er så abstrakt fremstillet at den ikke er psykologisk reel, men grammatikere eller pragmatikere må jo stoppe på et temmelig højt abstraktionsniveau! – det vigtigste er at man tvangsfrit kan gå dybere ned, og i sidste ende er det hele jo blot en neurobiologisk realitet). De interstratale realisationer (angivet med de "nedadgående" pile i diagrammet, dvs. fra et lavere til et højere tal, når der er tale om sprogproduktion) må være resultatet af at *følge* nogle *projektionsregler* hvorved man kommer ned gennem proceduren fra det ene niveau til det næste (angivet med pilene yderst til højre): Givet det rette input følger automatisk outputtet, hvis man vel at mærke følger reglerne – *men*, er det vigtigt at understrege, man *kan* (mere eller mindre bevidst) *vælge* at lade være, en altafgørende forudsætning for sprogforandring. Det er altså *ikke* et kausalt, *deterministisk* system, men et motivationelt, *finalistisk* normsystem, der kan brydes (under ansvar), og som er åbent for sprogbrugernes sproglige *kreativitet*, hvorved det kan ændres (Coseriu 1974 [1957]). De *normative procedurer* er afpasset deres funktion. For eksempel er grammatikaliseret ordstilling og konstituentstruktur inden for morfosyntaksen afpasset den sproglige ind- og afkodning på en sådan måde at processeringseffektiviteten optimeres generelt – sproget skal være let at bruge, smidigt og effektivt (jf. Hawkins 1994, 2004; Nedergaard Thomsen 1998, 2002a).

Et sidste punkt der hører med ind under den omhandlede pragmatiske fortolkning af FDG er at den skal kunne gøre rede for *inkrementel* processering. Hermed menes at ytringer ikke (generelt eller normalt)

produceres *en bloc*, men *stykkevist og delt*, hvilket er specielt tydeligt i konversationelt talesprog (Mackenzie 2004). Dette hænger sammen med det Searle (1983) benævner 'intention-in-action', hvor intentionerne udfoldes – og kan ændres – undervejs, on-line, under udførelsen af handlinger (hvilket også samtidigt gør det muligt at ændre "kurs" eller rette sig selv undervejs i kommunikationen), i modsætning til 'prior intentions', hvor det hele styres på forhånd. Feedback-mekanismer er vigtige her.

6.2.1 Formuleringsprocessen: realisationen af illokutioner som lokutioner

Lad os nu vende tilbage til sammenhængen, realisationen mellem det intentionale-konceptuelle (1) og det semantiske niveau (2), benævnt 'formulering' af Hengeveld (2003/2004, 2004a, b, c; jf. Levelt 1989, 1993). Jeg nævnte før at der blandt de kommunikative intentioner findes nogle, nemlig de illokutionære, som kanaliseres igennem et sprogs grammatik. Sammenhængende med disse findes der diskurspragmatiske intentioner, der har at gøre med talehandlingsafhængige informationsstrukturelle distinktioner, som er specielt tydelige i spørgsmål-svarsekvenser (Nedergaard Thomsen 1990/91). Jeg skal komme tilbage til dette senere. Hvordan forbindelsen mellem specielt de illokutionære kræfter på det præverbale substansniveau og de kodede illokutionære *indikatorer* på det verbale, semantiske formniveau skal forstås, er ikke ekspliciteret i FDG (men se dog Liedtke 1998), men man må nok forestille sig – hvis man vil følge Searle (1969) – at sprogbrugeren følger et sæt af interstratale projektnsregler, forstået som semantiske regler for brugen af disse illokutionære *indikatorer*, hvorved han udfører en lokutionær handling der *tæller som* den "tilsvarende" illokutionære handling. Altså, man går ud fra at der findes en *direkte* måde at formulere en illokutionær intention på. Lad det med det samme være sagt at der så også *samtidigt* kan formuleres *indirekte* illokutioner, som det er velkendt (Searle 1979), men disse kan ikke afledes restløst af den "bogsstavelige" betydning. (Her talte Dik (1997b) om *illocutionary conversion*.) Jeg skal dog ikke komme nærmere ind på dette.

For at belyse formuleringen af en illokutionær kraft som en illokutionær indikator, lad os da kigge på en ny ytring, et løfte udtalt af Bent Bendtsen under Folketingsvalgkampen i 2005; lad os bare sige han sagde:

"Regeringen vil fjerne dankortgebyret på 50 øre."

Denne ytring indeholder en illokutionær indikator, som kan repræsenteres som *Pr* (jf. engelsk *promise*). Den er foreløbig, ifølge FDG, udelukkende en semantisk størrelse, men bliver kodet på det morfo-syntaktiske og fonologiske niveau, og man taler da om en *sætningsstype* (Sadock & Zwicky 1985; Hengeveld et al. 2006), en særlig konventionel interstratal konstruktion, dvs. et grammatisk tegn. Der er 4 semantiske regler, svarende til *Pr*'s brugsbetingelser (jf. Searle 1969: 62 ff.):

1. Regel for det *propositionale indhold*: *Pr* skal formuleres i en sætning som når den ytres prædicerer en *fremtidig* handling ("fjerne dankortgebyret på 50 øre") om *afsenderen* ("Regeringen").
2. Regel for *forberedelsesbetingelser*: Den nævnte handling henviser til *afsenders* handling (fordi man kun kan have sine egne intentioner, men ikke påtage sig andres).
 - a. *Pr* må kun formuleres hvis afsenderen mener eller ellers tager ansvaret for at adressaten vil *foretrække* at handlingen bliver udført. (Det er ikke en trussel.)
 - b. *Pr* må kun formuleres, hvis det er indlysende at afsenderen ikke ville udføre handlingen under alle omstændigheder, at der ikke er en vilje i forvejen (et "gratis" løfte).
 - c. *Pr* må kun formuleres, hvis afsenderen ved at han er i stand til at udføre handlingen. (Denne betingelse er nødvendig, hvis der ikke skal være tale om et tomt løfte.)
3. *Oprigtighedsreglen*: *Pr* må kun formuleres, hvis afsenderen virkelig (ikke på skrømt) har til hensigt at (vil) udføre handlingen (et oprigtigt løfte).
4. Den *essentielle* regel: Ved at formulere *Pr* *påtager afsenderen sig ansvaret* for at (ville) udføre handlingen (åbner mulighed for et uoprigtigt, falsk løfte, valgflæsk i dette tilfælde!). Ytringen af *Pr* *gælder (tæller) som* en forpligtelse af afsenderen, således at man kan drage ham til ansvar.

Her er det nødvendigt at være meget eksplicit for at undgå misforståelser: *Pr* er en *indikator* på det *semantiske* niveau inden for en dansk sprogbrugers funktionelle diskursgrammatik. Denne indikator bruges til at formulere en præverbal *commissiv* illokutionær kraft, "løfte". Man kan sagtens formulere et løfte *uden at* de *konstitutive* illokutionære regler,

der er definerende for institutionen løfteafgivelse, overholdes. Det vigtige er at man påtager sig ansvaret, og skal stå til ansvar ved en falsk løfteafgivelse. Det er "ordene", dvs. den illokutionære indikator, der "tæller", dvs. binder eller forpligter én. Som sagt er *Pr kodet* morfosyntaktisk, her som en præsensform af modalverbet *ville* (som samtidigt koder fremtidighed, jf. Regel 1 ovf.) samt placeringen af denne form på den finitte verbalplads. (Der er andre allo-konstruktioner her: Man kan også bruge formen *skal (nok)* eller den rene præsensform i indikativ, jf. *Regeringen fjerner dankortgebyret på 50 øre*; sidstnævnte kan evt. opfattes som en formulering af løftet med den umarkerede, deklarative sætningstype, og en formulering af fremtidigheden med verbet i den umarkerede tempus, præsens). Ved at formulere kommissiven som *Pr* og kode denne i overensstemmelse med den tilsvarende tegnfunktion, som angivet ovenfor, udfører taleren en lokutionær handling, og *i og med* at han gør det, udfører han den kommissive illokutionære handling at afgive et løfte.

6.3 Det semantiske niveau

Nu har vi set på formuleringen af en illokutionær kraft med en illokutionær indikator; men det totale billede er naturligvis at en sammensat intentionel-konceptuel diskurspragmatisk intention afbildes på en tilsvarende sammensat interpersonel og repræsentationel semantisk repræsentation. Dette har FDG formaliseret ved at opdele det semantiske stratum i to (delvist uafhængige) substrata, nemlig det 'interpersonale' – som vi lige har set på ovenfor – og det 'repræsentationelle' (som var impliceret under omtalen af de propositionale betingelser). Disse to substrata realiserer altså semantisk de intentionelle og konceptuelle dimensioner af det pragmatiske niveau homologt. Det pragmatiske niveau peger direkte ud mod, er direkte 'intentionalt' rettet mod *konteksten*, således at man med Aristoteles kan sige at "tanken afbilder verden". Det semantiske niveau arver denne intentionalitet, hvorved (stadig med Aristoteles' ord) "talen afbilder tanken". De to semantiske substrata har hver deres funktioner, idet det interpersonale substratum angiver de sproglige størrelsers kommunikative funktioner (tale-handlinger, talehandlingsdeltagere etc.), mens det repræsentationelle substratum angiver de sproglige størrelsers 'ideationelle' funktioner (angivelse af sagforholdstyper, individtyper etc.). Man kan således se

at sprogbrugernes grammatikker er funktionelle systemer (deres strukturer er afpasset deres funktioner), og FDG er en funktionel model ved at anerkende dette faktum.

Modsætningen mellem det interpersonale og det repræsentationelle niveau inden for FDG kan tydeliggøres med en analyse af en "eksplicit" og en "implicit" formuleret *deklaration* (den illokutionære kraft på det pragmatiske niveau), hvor taleren erklærer et møde for åbent (a, a', b'; jf. d), og en *assertion*, hvor det hævdes (påstås, fortælles) at denne begivenhed finder sted (b; jf. c):

- a. Jeg erklærer (hermed) mødet åbent.
- a'. Mødet er (hermed) åbent.
- b. Han erklærer (*hermed) mødet åbent.
- b'. Jeg hævder (hermed) at han erklærer mødet åbent.
- c. Døren er (*hermed) åben.
- d. Regeringen lover (hermed) at fjerne dankortgebyret på 50 øre.

Det er meget vigtigt at være eksplicit her, for at undgå misforståelser: Jeg følger Searles (1989) og Searle & Vandervekens (1985) "nye", og efter min mening helt overbevisende, analyse af eksplicitte performativer, *ikke* den tidligere gængse analyse (også Hengevelds) hvor det performative præfiks (*jeg*) *erklærer (hermed)* opfattedes som illokutionær indikator. Den illokutionære indikator er det interpersonale prædikat Dcl (jf. *declaration*), der kodes ved deklarativ (assertiv) ordstilling, den indikativiske præsensform af verbet, evt. en funktionelt første person agens i sagforholdet samt en mulig eksplicitering med det performative proksimale deiktiske adverbial *hermed* (der således profilerer FG's og FDG's hypotese eller teori at sprogets eller talens funktion er at være et kommunikationsinstrument, som jeg nævnte i starten af artiklen). Både den eksplicitte (a) og den implicitte (a') performative ytring koder Dcl. I modsætning hertil koder (b) den illokutionære indikator *deklarativ* (ja, det er forvirrende, desværre), der er en assertiv (beskrivende) sætningstype. Det er yderst vigtigt her at understrege at verbet *erklære* i (a) og (b) tilhører det repræsentationelle niveau. Ytringerne i (a) og (b) er således interpersonalt forskellige med hensyn til den illokutionære indikator der er valgt, men ens med hensyn til det sagforhold der be-

skrives ('at nogen erklærer et møde åbent'). Talerens valg af illokutionær kraft og formulerende illokutionær indikator gør at 'erklæringen' *samtidig* skabes og benævnes/beskrives i (a), mens den kun benævnes og beskrives (som et socialt faktum) i (b).

Lad os prøve at formalisere dette inden for FDG's rammer; vi tager for nemheds skyld bare sætning (a'). Hvert substratum, det interpersonelle (I) og det repræsentationelle (R), tilordnes en selvstændig linje, og de relevante korrelationer mellem dem vises ved nedadgående pile:

TABEL 4. FORMALISERING AF DEKLARATIONEN: 'MØDET ER (HERMED) ÅBENT'

I	[(A	[(F: Dcl) S H	(P: prs p	[(T: t		(R: d r))]]])]
			↓	↓		↓
R			(X: [(E:	[(f: vær-	(f: åben)	(x: møde))]]])]

På det interpersonale substratum (jf. Jakobsons *speech event*) er der for det første tale om formuleringen af (en intention om at udføre) en diskurshandling (A). Denne formulering opbygges af en illokutionær indikator (F, for *force*) der formulerer den dynamiske, interaktive kommunikative relation mellem en taler (S, for *speaker*) og en adressat (H, for *hearer*), samt formuleringen af (en intention om at udføre) en propositional handling (P). Denne formulering opbygges af formuleringen af (en intention om at udføre) en askriptiv handling (T) samt formuleringen af (intentionen om at udføre) en referencehandling (R). Den illokutionære indikator, F, er specificeret som den sætningstype der realiserer en deklARATION (Dcl). Den propositionale handling har en variabel for et propositionalt indhold (p), askriptionen for askriptivt indhold (t), og referencehandlingen har en variabel for referenceindhold (r). Derudover er der *operatorer* for tempus, her præsens (prs) og definit (d, formuleringen af den kognitive status +identificérbar). På det repræsentationelle substratum (jf. Jakobsons *narrated event*) angives det at der denoteres et socialt sagforhold (E), ikke et ikke-socialt sagforhold (e) som i eksempel (c) ovenfor – opfattet som et (socialt) faktum (X) – der er etableret af en monadisk relation (f) og en første-

ordens entitet, et individ (x). Begge semantiske substrata er hierarkisk opbyggede, med helheden til venstre for delene (adskilt ved et kolon), og med hovedleddet (relationelt) til venstre for bileddene (termer).

Lad os her understrege at det vigtige ved Searle (1989) er at et explicit performativ opfattes som en deklaration, der samtidig med at den skaber det sociale faktum, *også beskriver det explicit, og leksikalsk nuanceret*, i (a) med verbet *erklære*, i (b') med *hævde* og i (d) med *love*. Alle deklarationer, såvel eksplicitte som i (a), (b') og (d) som implicitte som i (a'), kan udvides med det instrumentelle, proksimale adverbial *hermed* der angiver at den ytring det optræder i, er instrumental i skabelsen af det sociale faktum der beskrives (betyder "... med denne ytring").

Det skal bemærkes at jeg har analyseret tempus som en *interpersonel*, deiktisk operator på det propositionale indhold. Den tilhører altså ikke det repræsentationelle substratum, men korrelerer sagforholdets referencetidspunkt med talehandlingens ytringstidspunkt (ikke noteret i formelen ovenfor) – det er med Otto Jespersens term en 'skifterkategori'.

Når taleren i en propositional handling (P) prædicerer (askriberer, tilføjer T) et prædikatsudtryk (f) om et sæt referenter/individer, rejser han et *sandhedsspørgsmål* om propositionen over for sin adressat. Dette sandhedsspørgsmål er determineret af talehandlingskraften (jf. Searle 1979, 1989), nærmere bestemt ved dens såkaldte 'direction of fit', der korrelerer det beskrevne sagforhold med virkeligheden – skal virkeligheden passe med det propositionale indhold som ved direktiverne og kommissiverne, eller skal omvendt det propositionale indhold stemme overens med virkeligheden som ved assertiverne og interrogativerne; eller, for det tredje, skal det gå begge veje som ved deklarationerne, hvor sandheden skabes, i og med at sagforholdet skabes ved talehandlingen – sandheden er uomtvistelig, for når jeg erklærer mødet for åbent, så er det *ipso facto* åbent – det står ikke til at ændre, altså hvis jeg har den rette autoritet i forhold til min modtager og den institution vi interagerer i (propositionen er sand; sagforholdet er et socialt faktum i de interagerendes situationelle kontekst). Man kan opfatte 'shifteren' *tempus* som en art *realitetsoperator*, der har med propositional sandhed at gøre. Ved referencehandlingerne gør noget tilsvarende sig gældende: Identificérbarhed, formuleret enten ved personkategorien eller ved bestemthedskategorien, kan siges at have med *referentiel ek-*

sistens at gøre. Ved personkategorien korreleres diskursreferenten (x) med talehandlingens deiktiske centrum, og identificérbarheden er givet hermed. Første person angiver jo at diskursreferenten er sammenfaldende med taleren, mens anden person angiver at den er identisk med adressaten, hvorimod tredje person angiver en diskursreferent som ikke-deltagende i talehandlingen, som uden for talehandlingens domæne, men muligvis *forbundet med* det deiktiske centrum, som for de latinske demonstrativers vedkommende (*hic* 'denne-her' er fx førstepersonsrelateret, mens *iste* 'denne-der' er andenpersonsorienteret). For den egentlige bestemthedskategori vedkommende gør taleren adressaten opmærksom på om han mener at denne kan identificere diskursreferenten (x) som eksisterende i konteksten eller ej. Hvor altså illokutionære indikatorer formulerer illokutionære kræfter, kan tempus siges at formulere en propositional 'kraft', lige som person og bestemthed kan siges at formulere to former for 'referencekraft'. *Bestemtheden* (kodet i den definte beskrivelse *mød-et* i sætningerne ovenfor) formulerer således en referencekraft, 'identificérbar', som opererer på et 'referentielt indhold' (r, sammenligneligt med det propositionale indhold, p). Ytringen af referencehandlingen tæller (eller gælder) som talerens identifikation eller udpegning af diskursreferenten for adressaten. Valget af referencekraften 'identificérbar' kræver at diskursreferenten eksisterer i adressatens kontekst, eller taleren påtager sig i det mindste ansvaret herfor (såkaldt 'pragmatisk akkomodation', jf. Lambrecht 1994). Den definte beskrivelse skal sammen med konteksten gøre det muligt for adressaten at identificere diskursreferentens virkelighedsmodsvare i konteksten.

Relationen mellem det interpersonale og det repræsentationelle substratum er angivet ved nedadgående pile i diagrammet ovenfor. Det skal bemærkes, at det interpersonale er en slags funktionel superstruktur over det repræsentationelle. De to niveauer overlapper ved det propositionale indhold ($p \rightarrow X$), det askriptive indhold ($t \rightarrow f$) og det referentielle indhold ($r \rightarrow x$). Sprogets shifter-kategorier, såsom bestemthed og tempus ovenfor, sammenkobler tillige disse to semantiske substrata.

Dykker vi lige lidt ned i formelskrivningen, så vil det måske være sprunget nogle i øjnene, at der uden om "(A ...)" står både en firkantet og en rund parentes: "([...])". Dette angiver at diskurshandlingen ikke

er den *basale interaktionelle* enhed (kun den basale *aktionelle* enhed); den er indlejret “[...]” i en større enhed “(...)”, nemlig en replik, dvs. et træk i et givent ‘sprogspil’ (M, engelsk *move*), altså egentlig:

(M: [(A: [...])])

I nærværende eksempler er A og M dog sammenfaldende (handlingen er det eneste element i replikken), derfor forenklingen ovenfor. Men tager vi følgende eksempel (a) fra noget valgpropaganda for partiet Venstre, ser vi et eksempel på et M der indeholder to illokutionært forbundne (Searle & Vanderveken 1985) diskurshandlinger (A):

- a. “Bekæmp kriminaliteten blandt unge indvandrere. Stem på Søren Pind.”
- a’. Stem på Søren Pind og bekæmp kriminaliteten blandt unge indvandrere.

Diskursillokutionen er direktivisk, initierende (“Vælger, stem på Venstre!”), og den udføres ved hjælp af to direktiviske illokutionære handlinger, som angivet på det interpersonale niveau:

(M1: [(A1: [(F1: IMP) S H (P1)]) => (A2: [F2: IMP) S H (P2)])])

A1 er underordnet A2 i en motivationel relation (her noteret “=>”; bemærk at man ved at bytte om på sætningerne som i (a’) må bruge konnektivet *og*). Det næste, reaktive træk i spillet (M2) ville være den konkrete vælgers afstemning, som så også ville være en illokutionær handling.

6.3.1 Funktioner på de semantiske substrata

Som vi så ovenfor, så er de semantiske substrata hierarkisk opbyggede, og dette er et vigtigt empirisk resultat af funktionalistisk sprogforskning, sammenligneligt med formalismens tilsvarende resultater angående det morfosyntaktiske niveaus hierarkiske konstituentstruktur. Ytringers hierarkiske semantiske struktur giver sig udslag i *scope*-forhold, fx ved semantisk modifikation, enten ved såkaldte ‘operatorer’ eller ‘satellitter’ (adverbialer). Disjunkte adverbialer, såsom *belt ærligt*, kommenterer talehandlingskraftens oprigtighedsforhold, dvs. S skal være oprigtig overfor A – hvis det ikke er blevet retorisk devalueret som i ungdomssprog (*seriøst*)! Men ikke kun modifikationsforhold hæn-

ger sammen med den hierarkiske semantiske lokutionsstruktur, også – og måske især – informationsstrukturforhold, der endog nogle gange overlapper, nemlig fx ved visse fokus-krævende operatører.

Vi sagde lidt ovenfor at *dé* kommunikative intentioner (på det pragmatiske niveau) der kanaliseres igennem grammatikken, nemlig de illokutionære, er tæt forbundne med diskurspragmatiske intentioner der har at gøre med informationsstruktur. En ytringsmenings konceptuelle-intentionelle indhold rummer ud over (perlokutioner og indirekte og direkte) illokutioner også *mentale repræsentationer af* referenter og sagforhold i konteksten ('denotata') samt mentale propositioner om disse. Det er disse propositioner og referenter der kommunikeres til en adressat via de førømtalte propositionale og referentielle handlinger og derefter formuleres på det semantiske niveau. Men ikke alle propositioner "fremføres", nogle tages pragmatisk for givet, *præsupponeres*. Tager man den berømte linje fra Jeppe Aakjærs "Jens Vejmand" (og opfatter den som en virkelig dialog!):

A: Hvem sidder dér bag skærmen med klude om sit knæ?

B: Det gør såmænd Jens Vejmand.

så er det (vel) indlysende at taleren tager for givet (holder det for uomtvisteligt sandt) at der sidder nogen bag 'skærmen' (den diskurspragmatiske præsupposition), men at han ikke ved *hvem* der er tale om (hvis vi vel at mærke ikke opfatter det som et retorisk spørgsmål) – det diskurspragmatiske *fokus*. Denne informationsstrukturelle artikulation hænger naturligvis sammen med talehandlingskraftens type: Der er tale om et informationsspørgsmål, og som sådan er der et 'direction of fit' hvor den mentale proposition skal afspejle eller matche den kontekstuelle verden, på en sådan måde at taleren ved og antager at adressaten ved at der sidder nogen bag skærmen (præsupposition, given), men fremfører ('asserterer', ja, det er endnu engang forvirrende med disse homonymer, desværre!) at han ikke kender dennes identitet, men anmoder adressaten om at give ham denne information som han antager (og forudsætter) at adressaten kender (fokus, ny). (I svaret formulerer og koder "det gør" præsuppositionen, mens "(såmænd) Jens Vejmand" formulerer og koder fokus).

Sagt generelt: Diskurspragmatisk *information* etableres ved interaktionen (den 'kommunikative dynamik') mellem talerens præsupposition

tioner og 'fokus-assertioner'. Denne information på det pragmatiske niveau 'formuleres' som *informationsstruktur* på det semantiske niveau og kodes dernæst morfosyntaktisk og fonologisk ved specielle sætningsstrukturer og prosodi. Den informationsstrukturelle formulering sker i særdeleshed ved hjælp af såkaldte *informationsstruktur-funktioner*, der tilføjes de *interpersonale* konstituenten: Ovenfor tilskrives således funktionen Fokus til den konstituent der kodes som *Hvem* og *Jens Vejmand*. Da der samtidig er tale om et semantisk argument, taler man om argument-fokus. Af andre informationsstrukturelle funktioner kan nævnes prædikats-fokus (jf. "Hvad gør Jens Vejmand?" – "Han *sidder der bag skærmen*" eller propositions-fokus (jf. "Hvad *sker* der?" – "*Jens Vejmand sidder dér bag skærmen*").

Grammatisk informationsstruktur kan, som vi lige har set, mere præcist lokaliseres på det interpersonale substratum inden for det semantiske stratum. Med denne informationsstruktur 'formulerer' taleren sin diskurspragmatiske artikulation af sin ytringsmening (sin *information*), således at han 'asserterer' noget propositionalt indhold, mens andet præsupponeres. *Assertionen* er en pragmatisk *dom* (Sasse 1987; eng. *judgment*, ty. *Urteil*) hvis 'prædikat' er fokus-relationen (der altså formuleres som en fokusfunktion på det interpersonale substratum). Denne dom udtrykker et *kommunikativt perspektiv* hvis *udgangspunkt*, *topik* (emne), er en del af præsuppositionen – taleren tager udgangspunkt i noget han antager (eller påtager sig ansvaret for) at adressaten mener er relevant, er 'under debat', i diskursen. Resten af det propositionale indhold *tilføjes* som en *relevant* 'kommentar' om dette *emne* (Lambrecht 1994). Hvis vi vender tilbage til eksemplet fra ovenfor, så formulerer og koder objektet "Det" (i B: "*Det* gør såmænd Jens Vejmand") det pragmatiske topik, mens "gør såmænd Jens Vejmand" formulerer og koder den relevante kommentar om dette emne; fokus er, som før sagt, "(såmænd) Jens Vejmand". En sådan topik-forankret dom kaldes 'kategorisk', mens en uforankret dom benævnes 'tetisk'. En uforankret dom kan bl.a. anvendes ved diskursreferent-introduktion, som i den velkendte linje: "Der kom *en soldat* marcherende hen ad landevejen ...", hvor soldaten jo introduceres. Her er der propositionsfokus, dvs. at *bele* propositionen asserteres som fokus (det er helt ny information), men her indenfor er den *mest* relevante information (det kardinale subfokus) det semantiske argument "en soldat", der kommer til at fungere

som topik i den næste dom: "*Han* havde tornyster på ryggen ...". Når jeg siger at den tetiske dom er uforankret, mener jeg at der ikke er noget *konkret identificérbart* at tage udgangspunkt i; dvs. at det situationelle adverbial "*Der*" ovenfor ikke er et kategorisk topik. Tager man to allo-sætninger som:

- a. *Regnen* siler ned.
- b. *Det* siler ned [underforstået: med regn].

der begge denoterer en regnvejrssituation med kraftig regn i talerens eksterne kontekst, så er "*Regnen*" i (a) kategorisk topik, mens det upersonlige "*Det*" i (b) snarere "*denoterer*" selve den meteorologiske situation, og her foretrækker jeg at tale om at en dansktalende sprogbruger har et 'tetisk' topik på det pragmatiske niveau 'thinking-for-speaking'. (Sprog med subjektsløse lokutioner i sådanne tilfælde har naturligvis ikke topik på dette niveau; men dansk er specielt ved at det endog har to slags, kommuterende tetiske topik, jf. "*Der* er koldt på toppen" versus "*Det* er koldt på toppen").

Et sidste forhold ved et diskurstopik der skal nævnes her, er at det kan være tvedelt, som i denne ytring:

"*Ham Anders Fogh Rasmussen*, vinder *han* næste folketingsvalg?"

Her identificerer taleren først emnet over for sin adressat med det eksoforiske topik ("*Ham Anders Fogh Rasmussen*"), derefter omtaler han det endoforisk (anaforisk "*han*"). Det eksoforiske topik er ikke en ytringsekstern konstituent som Dik (1997b) vil have det, men udgør sammen med det efterfølgende helhedsspørgsmål "vinder han valget?" en fasttømret helhed, en konstruktion: enten en integration af to selvstændige diskurshandlinger til en makrohandling (den første en underordnende orienteringshandling, jf. Mackenzie 2004, den anden helhedsspørgsmålet) eller – alternativt – en integration indenfor den propositionale handling af en eksoforisk topikaliseringshandling som propositionsbasis og resten af propositionen som relevant kommentar hertil.

Informationsartikulationen på det pragmatiske niveau er resultatet af diskursmæssige valg foretaget af taleren i forhold til adressaten og

deres, af taleren antagne, (fælles) pragmatiske viden (jf. identificérbarhed). Ved at "artikulere" de mentale propositioner i en kommunikativ dynamik kan taleren integrere dem med hinanden i opbygningen af en kohærent diskurs på det diskurspragmatiske niveau. Denne kohærente diskurs formidler han så ved hjælp af sin funktionelle diskursgrammatik, hvor han 'formulerer' og koder de diskursive valg, bl.a. ved informationsstrukturelle *funktioner* (interpersonale topik- og fokusrelationer) på det *semantiske* niveau, som lige gennemgået. Det skal her kraftigt understreges at en diskurs ikke *behøver* at være kohærent for at være en diskurs, men i så fald er den naturligvis ikke diskurspragmatisk "velformet" eller vellykket – lidt ligesom taleren overlagt kan fremføre en falsk påstand eller afgive et uoprigtigt løfte, som ikke desto mindre alligevel tæller eller fungerer som en påstand eller et løfte (som taleren er ansvarlig for), om end de er et brud på de oprigtighedsbetingelser for at udføre en påstand eller et løfte som han *lader som om* han overholder. Det skal i denne forbindelse også understreges at der kan forekomme diskrepans mellem fx den faktiske præsuppositionelle *situation* og den som taleren vælger at formulere og kode, dvs. den præsuppositionelle *struktur* (ligesom han kan sige ét og mene noget andet ved ironi, osv.): For eksempel kan man formulere sig på en sådan måde at visse propositioner antages for givne uden at de faktisk *kan* tages for givne ud fra (talerens viden om) adressatens viden. Her taler man om 'pragmatisk akkomodation' (Lambrecht 1994). Disse forhold vidner om en art pragmatisk princip om "frihed under ansvar". Et eksempel på pragmatisk akkomodation kan findes på dagbladet Informations forside mandag den 6. november 2006, hvor der bl.a. kan læses:

"Gårsdagens dødsdom over Saddam Hussein vil ikke med et slag ændre situationen i Irak."

Eftersom Information ikke udkommer om søndagen, må Information gå ud fra at dens læsere har skaffet sig den fornødne viden andetstedsfra, således at den alligevel kan præsupponere læserens viden om at Saddam Hussein blev dødsdømt om søndagen og vælge dette som topik og formulere det som et nominalsyntagma i fundamentfeltet.

Lad os kigge på en yderligere sammenhæng mellem diskurspragmatisk funktion på den ene side og funktionel diskursgrammatisk struktur på den anden. Når en taler danner sin ytringsmening, er hans konceptuelle

repræsentation “beriget med” *opmærksomhedsfokus* som fx under visuel perception af en begivenhed i konteksten (jf. Tomlin 1995, 1997). Et opmærksomhedsfokus er en art perceptuel pendent til et diskurstopik, det diskursive domsudgangspunkt (psykologiske subjekt). I nogle sprogs thinking-for-speaking kobles et opmærksomhedsfokus default (“automatisk”) sammen med valget af diskurstopik, og dette af perceptionen fremprovokerede topikvalg formuleres så per default på det interpersonale semantiske substratum som et grammatisk *subjekt*, subjekt i betydningen ‘primært udgangspunkt’ for beskrivelsen af et givent sagforhold (Dik 1997a). Subjektet, det primære sætningstopik (Haberland og Nedergaard Thomsen 1994; Nedergaard Thomsen 1994, 2005), angiver den *synsvinkel* et sagforhold ses udfra, hvorved en aktiv sætning ses ud fra agensen (mere generelt første-argumentet), mens en passiv sætning ses ud fra patienten (mere generelt andet-argumentet). Sammenhængen mellem subjektvalg (diatesevalg, perspektivering) og visuel perception er studeret af Russell Tomlin, m.fl. i “fiskefilmseksperimentet”, se Tomlin (1995, 1997). Subjektsfunktionen kodes på det morfosyntaktiske niveau bl.a. ved kasus og ordstillingsforhold.

Nu har vi set på “pragmatiske” funktioner på det interpersonale substratum (informationsstrukturfunktioner og subjekt/synsvinkel), så nu mangler vi at kigge på det repræsentationelle substratum. Her finder vi at billedene er forsynede med såkaldte “semantiske” eller ideationelle funktioner. Der findes to slags (eller dimensioner) her: På den éne side har de at gøre med et sagforholds ‘eksperientielle’ type og transitivitet (jf. E-variablen i formlen ovenfor), hvormed man må operere med roller såsom agent, patient, recipient og eksperient. På den anden side har de at gøre med etableringen af en “logisk” proposition (‘neksus’, ‘tredjeordens entitet’, X i formlen ovenfor), hvormed man må operere med propositionsetablerende og prædikatsetablerende argumenter. Hvad jeg mener med dette, vil forhåbentlig blive klart nu. Tager vi sætningerne (a) og (b):

- a. Mødet er (hermed) åbent.
- b. Jeg erklærer (hermed) mødet åbent.

så kan vi direkte se at de formulerer og koder et *socialt* sagforhold (en speciel type ‘andenordens entitet’, E), ‘at et møde er åbent’. ‘Møde’

(‘førsteordens entitet’, x) udtrykker et *prædikatsablerende* argument, hvad enten det er intransitivt subjekt som i (a) eller direkte objekt som i (b). Man siger at det logisk fungerer som et ‘fundamentalt’ argument, mens det eksperientielt er et *theme*, hvormed menes at den pågældende entitet er ‘lokaliseret’ et ‘sted’ (i mere eller mindre konkret forstand, jf. Herslund og Sørensen 1994). Prædikativet “åbent” (‘nulteordens entitet’, f) denoterer dette (abstrakte) ‘sted’ og lokaliserer “mødet” (bemærk at det ikke har nogen interpersonal funktion; mere herom senere). Men ud over at være prædikatsablerende er “møde” også propositionsetablerende, i (a) i en primær neksus, i (b) i en sekundær, indlejret neksus. Man siger, at det fungerer som *propositionsbasis* (“logisk subjekt”). I (b) er der tillige en primær propositionsbasis, udtrykt ved agensen “Jeg” i det primære sociale sagforhold, ‘erklæringen’. De propositioner (X) der her etableres er sociale fakta – i både (a) og (b), at ‘et møde er åbent’, i (b) tillige at der finder en ‘erklæring’ sted. Prædikativet er eksperientielt en lokation, mens det logisk set er en kategori (eller mængde) (Herslund og Sørensen 1994). Verberne “er” (her) og “erklærer” denoterer relationer (f) i sociale sagforhold der etableres ved hjælp af autoritativt sprogbrug, hvilket det instrumentelle adverbial angiver eksplicit.

På det repræsentationelle niveau er den enkelte proposition (X) ikke den maksimale enhed; man må operere med ‘udvidede’ propositioner (eller episoder), EX, der kan bestå af en sekvens eller kæde af integrerede propositioner (jf. Cæsars ”Jeg kom, så og sejrede”, der har samme propositionsbasis).

Afslutningsvis skal man gøre opmærksom på at de semantiske funktioner kodes morfosyntaktisk (og fonologisk). For eksempel udgør den prototypiske sammenkobling af en primær propositionsbasis (og agens) og formuleringen af et diskurstopik, som ses i ”Jeg” i (b), et morfosyntaktisk subjekt (i nominativ i dansk hvis det er et pronomen, på subjektspladsen eller i fundamentfeltet) (Tomlin 1983; Haberland og Nedergaard Thomsen 1994). Bemærk desuden at verberne i (a) og (b) er fonologisk af- eller nedtonede. Dette signalerer at de som ‘værtsprædikat’ sammen med prædikativet som ‘co-prædikat’ (i en speciel co-prædikatsposition i det danske topologiske feltskema) udgør et *komplekst (semantisk) prædikat* (Nedergaard Thomsen 1991b, 1992a, b, 2002a, b). Dette prædikat er kernen i propositionen (X).

6.4 Udtryksniveauerne

Det sidste jeg mangler at komme lidt nærmere ind på, inden jeg går over til at udbygge det *diskursive* perspektiv på Funktionel Diskurs Grammatik, er udtryksniveauerne, på den ene side formniveauerne morfosyntaks og fonologi, på den anden side substansniveauet fonetik.

Funktionel Diskurs Grammatik opererer med et strukturelt, morfosyntaktisk udtryksniveau, der omhandler traditionel orddannelse og syntaks (konstituent- og dependensstruktur samt ord- og ledstilling). Jeg har i det tidligere afsnit nævnt at også det semantiske indholds-niveau er 'syntaktisk' struktureret idet det rummer semantisk konstituentstruktur, i form af en hierarkisk underliggende struktur (sprog-specifikke semantiske konstruktionsmønstre, jf. Dansk Funktionel Lingvistik, som i Harder 2006). Det er også nævnt at den semantiske indholdssyntaks *kodes af* den morfosyntaktiske udtrykssyntaks. Lad mig præcisere dette derhen at det semantiske niveau fungerer som *funktion* for det morfosyntaktiske niveau, og at det morfosyntaktiske niveau omvendt er *kodningsteknik* for det semantiske niveau. Lad mig give et eksempel på dette: Tager vi de to danske prædikater, 'glød-' (som i *gløde nogen*) og 'gør-_glad' (som i *gøre nogen glad*), så vil jeg mene, at de er ekstensionalt synonyme (der kan være konnotationsforskelle med merbetydninger for formalitet/ mundtlighed, mm.). Dette indebærer at de skal analyseres éns på det semantiske niveau, nml. som et komplekst prædikat: 'CAUSE-glød', dannet ved en prædikatsformationsregel, hvor 'CAUSE' er værtsprædikat og 'glød' er co-prædikat (Nedergaard Thomsen 2002a, b). Dette prædikat realiseres så på det morfosyntaktiske niveau enten 'syntetisk' ('glød-') eller 'analytisk' ('gør-_glad'). Dansk er et udpræget analytisk sprog, hvilket kan ses ved den tendens der observeres til at bruge 'disposita' i stedet for composita ved kodningen af komplekse prædikater (jf. "løbe ud" om et lånerkorts tidsbegrænsede gyldighed, hvor man normalt vil have (haft) "udløbe", jf. Nedergaard Thomsen 2002b).

Hvis man vil lade ord- og ledstilling omfatte af morfosyntaksen (og ikke af fonologien som i Langackers Kognitive Grammatik og i Dansk Funktionel Lingvistik), må man nok (i hvert fald for dansks vedkommende) tildele dem et selvstændigt morfosyntaktisk substratum, 'topologi', som er veludforsket i klassisk dansk grammatisk tradition og Dansk Funktionel Lingvistik. Topologien hænger nøje sammen med

sprogprocessering (Hawkins 1994, 2004; Nedergaard Thomsen 1998, 2002a), idet ledstillingsforhold er medbetinget af ledtyngde (leddenes morfosyntaktiske omfang). Dansk ledstilling er Verbum – Objekt – Coprædikat. Coprædikater er ofte et kort led, mens objektet ofte er langt (længere end et subjekt), hvilket kan medføre et brud på den universelle tendens hvorefter længere led tenderer mod at komme efter kortere (Hawkins 1994, 2004). Man skulle altså ofte, hvis det var et ufravigeligt princip, få ledstillingen Coprædikat – Objekt (som i svensk). Dette tillader dansk imidlertid ikke, men har dog den mulighed at flytte (især tunge) relativsætninger, der er udvidelser til objektets referentielle kerne, om bagefter Coprædikater, hvorved der fremkommer en diskontinuert sætningsstruktur, som i (b) nedenfor, der er meget mere “processeringsvenlig” end den ‘kontinuerte’ (a) – prøv selv at udtale dem med en almindelig mængde luft!

- (a) “Kan vi ikke klare det, så vil de slet ikke snakke med os, siger Johan Møller, mens han **viser** det store anlæg, som er bygget op midt inden i det store fabrikskompleks, der er beliggende mellem Vamdrup og Lunderskov, frem.”
- (b) “Ved færgælejet i Travemünde **haler** Bente de mange told- og speditionspapirer **frem**, som gør en eksportchauffør til en halv kontormand.”

Vi har indtil nu fremstillet FDG’s arkitektur som en énsrettet sekvens af substrata hvor hvert foregående substratum er en nødvendig forudsætning for det efterfølgende. Det er imidlertid ikke helt korrekt når man ser på konkrete tilfælde, idet man under verbaliserigen bare springer substrata over, hvis de ikke specificeres (Hengeveld 2005a). For eksempel kan nogle operatorer eller sætningstyper på det semantiske substratum kodes direkte af prosodien, uden om morfosyntaksen, og nogle gange er det ligefrem pragmatiske forhold på ytringsmeningsniveauet, som fx emfase, der kodes direkte lydligt, udenom formuleringen og kodningen.

I nogle tilfælde er der en fasttømret (konventionaliseret, grammatikaliseret) *interstratal sammenkobling* af konstruktioner på det semantiske, det morfosyntaktiske og det fonologiske niveau. (Det er disse

der er især *Construction Grammars* forskningsområde). Dansk kompleks prædikatsdannelse (som omtalt ovenfor, hvor det prosodiske mønster 'enhedstryk' koder et diskontinuert, analytisk prædikat, der koder en enhedsbetydning, som formulerer et konceptuelt enhedsindhold) er et godt eksempel herpå.

FDG (og standard FG) har ikke beskæftiget sig synderligt med det fonetiske niveau, men der findes en meget overbevisende, delvist forenelig behandling af dette niveau inden for optimalitetsteori af den hollandske fonetiker/fonolog, Paul Boersma (Boersma 1998).

7. DIALOGISK FUNKTIONEL DISKURS-GRAMMATIK: DER SKAL TO TIL EN TANGO!

Lad os nu gå videre med den 'diskursive' udbygning af FDG: Allerede hos de Saussure var *parole* en cyklisk "talekæde" – et *kredsløb*, ikke en énvejskommunikation (og det var dette Dik pointerede i sit afslutningskapitel i 1997b, som nævnt tidligere). Men Funktionel Diskurs Grammatik har ikke i synderlig grad inkorporeret dette *konversationelle* aspekt i sin sprogmodel (se dog Nedergaard Thomsen 1991a: 404-433; jf. systemisk-funktionel lingvistik og *Tagmemics*), for selvom den jo erkender at *diskursen* er det grundlæggende for sproget – og pointerer dette i sit navn – stopper den ved det individuelle replik-niveau Move, idet der lægges entydigt vægt på afsenderens produktive perspektiv, hvorimod adressatens receptive perspektiv (og efterfølgende sproglige og anden handlingsmæssige reaktion) lades helt ude af betragtning. Hele dialoger kommer altså egentlig slet ikke på tale, lige med undtagelse af hvis der er særlige grammatiske markører til at markere dem eller deres udstrækning (se Hengeveld 1997; Connolly et al. 1997, eds.; Hannay et al. 1998, eds.).

Grundlæggende vil jeg hævde at det *diskursive* aspekt i sin yderste konsekvens nødvendigvis implicerer en allestedsnærværende 'dialogicitet' i sproget og sprogbrugen (jf. at *diskurs* oprindeligt betød 'debat, drøftelse', egl. 'løben frem og tilbage (af meninger)'), og at sprogmodellen må bygge på dette for at gøre den (mere) pragmatisk og (social-) psykologisk adækvat. FDG er som sagt ovenfor baseret på den individuelle talers individuelle intentionalitet og kommunikative intentioner (på trækniveauet, M); men en fuldgyltig funktionel grammatikmodel

må ikke desto mindre gå skridtet videre og tage udgangspunkt i at det basale niveau i enhver kommunikation er *sam*-handlingsniveauet, og at handlingsniveauet (M) kan udledes heraf, snarere end omvendt. Tale er jo basalt set *sam-tale*, et dialogisk, dyadisk (polyadisk) sprogspil – det monologiske (monadiske) er kun en ufuldstændig del af det dialogiske. Det karakteristiske ved det dialogiske, dyadiske niveau er at det er karakteriseret ved en *irreduktibel gensidig, kollektiv intentionalitet*, også kaldet “vi-intentionalitet” (Searle 1990b, 1998, 2001, 2007), og et *princip om samarbejde* og om en *rational sprogbruger* (Grice 1975): Som når et symfoniorkester spiller sammen, forskellig fra når hver enkelt musiker øver sig alene; eller som en duel i modsætning til et bagholdsangreb. For at slå det fast endnu engang: Man kan altså egentlig ikke hævde – som FDG gør – at det basale niveau i sproget/talen er en replik, for en replik kan kun forstås i sammenhæng med en anden replik, i et *replikskifte* – et svar kræver et spørgsmål og omvendt, de er gensidigt forudsatte, solidariske, men på en sådan måde at der findes en slags overordnede mønstre for dette, “sprogspil”, som sprogbrugerne kollektivt deltager i, for nok kræver et spørgsmål naturligt et svar, men der er også råd for en afvisning af spørgsmålet (sprogbrugernes frie vilje). Selv en initierende påstand har en reaktiv dimension i sig: Der forudsættes altid en eventuelt imaginær tidligere talers udspil, som der reageres (relevant) på, og dette afspejles også i fx informationsstrukturdistinktioner, der bygger på talerens hypotese om adressatens pragmatiske viden/forventninger. Dette er nok det tydeligste eksempel på dialogiciteten eller diskursiviteten.

På dette sted vil det nok være formålstjæntligt at nævne at en dialog er en gestaltisk størrelse, dvs. at den består af en dialogisk forgrund og en dialogisk baggrund: Et træk (M1) kræver ikke kun et modtræk (M2), men kan også forudsætte modtagerens baggrundsrespons (B2), der viser at modtageren, selvom det ikke er hans tur, er tilstede (i mere end én forstand!) som “aktiv” lytter (jf. at en lang replik i en telefonsamtale der ikke modtager nogen baggrundsrespons, kan reageres på med “Ér du der?!”), eller kan endog selv appellere til dem eksplicit (B1), som i dette eksempel:

M1: Ham Petersen <B1: *iké*? [B2: *jø*]> han ... [B2: *nå*] ...

Det er tydeligt at der foregår en minidialog i den diskursive baggrund, og at den tydeligvis er kodet grammatisk, diskursgrammatisk, og må som sådan også behandles grammatisk i modellen: Den dialogiske, diskursive baggrund opbygges især af småpartikler, diskursmarkører og interjektioner. Dette træk ved dialoger kan indbygges direkte i sprogrækkene, de grammatikaliseres da som 'diafoni'-markører:

M1: Ham Petersen, *ik', jamen* han er da et fjols!

Her er det taleren selv der udfører en refleksiv feedback-dialog med sig selv!

At man må forestille sig at den enkelte (sam-)talehandlende på en eller anden måde altid har en idé om en (mulig) total diskurs i bagtænkerne når han fremfører sin replikker, ses måske tydeligst i (tv-)interview-situationer, hvor interviewerens kan være tyngt af tidsbegrænsninger på interviewets længde. Her kan man støde på diskurshandlinger der signalerer eller annoncerer diskursens afslutning:

a. "Her kort til sidst: [...]?"

Hvilket betyder noget i retning af: 'svar kort i din næste, og sidste, replik på følgende spørgsmål: [...]'. Dette er et eksempel på en meta-illokutionær diskurshandling, der drejer sig om diskursstruktureringen, selve opbygningen af den fælles diskurs.

Det basale er altså altid en dialog, en samtale. Énetale er derved at forstå som en refleksiv dialog, hvor taler- og adressatrollerne spilles af én og samme person; og tænkning er en så en indre énetale der benytter sig af *oratio mentalis* der ikke er artikuleret som *oratio vocalis*, et akustisk signal.

Dykker vi nu igen ned på det illokutionære niveau, så må vi sige at det dialogiske aspekt er tilstede selv her: Svarende til talerens illokutionære intention må der altid være både (1) en *intenderet* illokutionær effekt hos adressaten (hans intenderede forståelse af talerens budskab eller meddelelse), og (2) dennes *faktiske* forståelse – eller misforståelse, den *aktuelle* illokutionære effekt. Men denne (mis-)forståelse er selv en *receptiv* illokutionær handling, parallel med den "klassiske", *produktive* illokutionære handling (hvor man stiller et spørgsmål, selvom det ikke

bliver opfattet eller forstået som et spørgsmål). I *forståelsesbehandlingen* af-dækker, rekonstruerer eller fremtolker modtageren (idealt set) talerens illokutionære intention (ytringsmeningen). Ligesom man kan udføre en illokutionær produktiv handling mod bedre vidende, fx lyve med sin assertion, således kan man også *vælge* bevidst at misforstå afsenderen, og påtager sig derved et ansvar: På samme måde som når man lyver eller afgiver et falsk løfte, misbruger man her de gensidige krav på el-ler i det mindste forventninger om kommunikativt samarbejde. Hvor produktionshandlingen er unidirektionel og 'deduktiv' (fra præmisser til slutning; fra intention til kodet grammatisk ytring og fonetisk out-put) er receptionshandlingen unidirektionel og 'abduktiv' (retroduktiv, fra slutning til præmisser: fra fonetisk output og kodet grammatisk ytring til forståelse, 'infereret afsenderintention'). Receptionen er af gode grunde behæftet med en større usikkerhed end produktionen. Størrelsen er dog formindsket af at der er tale om en mere eller mindre fælles grammatisk kode, i normale, énsprogede tilfælde, fælles, sprog-universelle pragmatiske inferentielle kompetencer samt en mere eller mindre fælles ytringskontekst.

Indledningsvist i artiklen nævnte jeg modsætningen mellem illokution og perlokution, hvor illokutioner er de handlinger der foretages med sproglige, grammatiske instrumenter, mens perlokutioner ikke behøver at være det. Tager vi fx en fortærsket dialog som denne:

A: "Kan du nå saltet?"

B: "Ja, vær's go" [& B: *rækker A saltet*]

A: "Tak"

B: "Ingen årsag!"

så er det indlysende, at det egentlige budskab fra A's side er at B, helt fysisk, skal række ham saltet. Det er A's *perlokutionære* intention. Den bliver kanaliseret igennem en indirekte, underliggende illokutionær intention à la direktiven 'ræk mig saltet!', forudsætningen for hvis efterlevelse fra modtagerens side naturligvis er at vedkommende kan *nå* saltet rent fysisk. Derfor kan taleren vælge at udtrykke sig *indirekte* med den "bogstavelige" illokutionære intention, der selvfølgelig kun påtages på skrømt, for høflighedens skyld: Han spørger modtageren om han kan nå saltet, men intenderer ikke egentlig denne fysiske kapacitet – den forudsætter han netop. Modtageren forstår dette (udfører en vellykket

forståelseshandling), svarer imidlertid også selv på skrømt afsenderen, med et svar på det bogstavelige spørgsmål ("Ja,"), men efterlever hans perlokutionære intention ved at række ham saltet (den perlokutionære effekt). Som det er velkendt kan alt dette akkompagneres af et sæt høflighedsritualer, der kommenterer den perlokutionære effekt ("Værsgo" – "Tak" – "Ingen årsag!"). Bemærk at det er en sekvens der drejer sig om en 'ydelse' (ikke om viden), og derfor er reaktionen et "tak" (og ikke et "ja" eller et "nå"), ligesom for en kompliment. (Verbaliseringen af ydelsen er "værsgo"). Ligesom jeg før hævdede at det basale var samtale, ikke tale, så vil jeg her hævde at det basale er 'samhandlen', ikke individuel handling. En illokutionær dialog, *samtale*, har derved et *dyadisk* subjekt, og det har en *perlokutionær samhandlen* også — "Der skal to til en tango!", som jeg formulerede det i overskriften; men selvom subjektet er to "tvillinger", så er de ikke "siamesiske": Samtale og samhandlen er godt nok karakteriseret ved kollektiv, vi-intentionalitet, men samtidig også ved *reciprocitet*, hvorved hver enkelt tvilling har sin egen individuelle jeg-intentionalitet (og fri vilje). Man kan således ikke sige at en *perlokution* består af *afsenderens* perlokutionære intention (direktivet ovf.) og *modtagerens* perlokutionære effekt (efterlevelsen ovf.) tilsammen, på tværs af individerne. Snarere vil jeg hævde at der er en *produktiv* perlokution der består af *afsenderens* perlokutionære intention og hans produktive illokution, mens der tilsvarende er en *receptiv* perlokution der består af den perlokutionære effekt hos *modtageren* (på basis af hans receptive forståelseshandling), som ikke nødvendigvis behøver at hænge sammen med en perlokutionær intention hos afsenderen.

De to sidste punkter hvor jeg vil nævne dialogicitet er mht. den enkelte sprogbrugers grammatik og ham selv. Selvom en naturlig sprogbrugers funktionelle diskursgrammatik er en individuel (tilegnet) sprogfærdighed ('kompetens'/idio-lekt, hvor *idio* er 'egen' på græsk), så er den ikke et privatsprog, men en interindividuel, offentlig konvention, en kollektiv overenskomst (*langue*/dia-lekt, hvor *dia* er 'gennem to, between' på græsk), tilegnet fra eller på basis af de andres, omgivelsernes sprog. På denne måde er det dialogiske princip altså allerede tilstede hos den enkelte sprogbruger (da han taler "de andres" sprog). Derudover er han aldrig *enten* en taler *eller* en lytter, men altid en '*taler-lytter*' (som Chomsky jo også har kaldt det), selvfølgelig med forskelligt fokus som producent og som recipient: Når man taler, hører man sig selv (i

normale tilfælde), og når man som modtager hører, sætter man sig i talerens sted (jf. motorteori om perception) – hvad ville man selv have ment hvis man havde sagt det den anden lige sagde. Dette at enhver taler hele tiden får feedback fra sin egen taleproduktion, gør det muligt for ham at lave selvrettelser undervejs, online i sprogbrugen; men selve det at høre sig selv er basalt set en nødvendighed for at holde sit verbalsprog vedlige, for ikke at miste det (sprogfærdigheden). I sidste ende skal man tale og lytte (til omgivelsernes sprog) fra man bliver født for at ens sprogegne ikke skal visne bort, altså for at den skal nå at udvikle sig, modne og blive til en brugbar, effektiv sprogfærdighed.

7.1 Dynamisk dialogisk funktionel diskurs-grammatik

En sidste 'diskursiv' udvidelse af perspektivet ligger i at den dialogiske diskurs-grammatik faktisk ikke er en statisk størrelse, men en dynamisk, foranderlig størrelse. For det første er et enkelt individs grammatik aldrig fuldt færdig – det kunne være et barns eller en andensproglørners grammatik, som selvfølgelig udvikles over tid. For det andet er en sprogbrugers grammatik fra en given generation mere eller mindre forskellig fra en persons grammatik fra en given forudgående eller efterfølgende generation (forskelle på tværs af individerne). For det tredje, og helt trivielt, er der naturligvis også den sociolingvistiske variation igennem sprogsamfundet der har med geografiske, etniske og køns- og sociologiske stratifikationsforhold at gøre. Den første dynamik involverer den individuelle sprogtilegnelse, den anden og tredje den kollektive sprogforandring, men disse individmæssige og gruppemæssige forhold hænger nøje sammen, i og med at individet er en del af gruppen og adapterer sig til den. Både sprogtilegnelse og sprogforandring hænger sammen med etableringen af en kollektiv overenskomst (sproglig konvention), men denne overenskomst kan opstå på basis ikke kun af ét sprog som ved ét sproget modersmålstilegnelse, men også på basis af to eller flere sprog i omgivelserne. Herunder hører etableringen af intersprog, *lingua franca*, pidgin og kreolisering. Derved kan den særsproglige variation skyldes sprogkontakt, og arealtypologiske fænomener er vigtige her. I sprogtilegnelsen og sprogforandringen (som sker hele livet igennem) spiller universalierne rollen som overordnet præmis i en abduktiv inferens der har omgivelsernes sprogbrug som input og leverer sprogfærdigheden som resultat. Hvis der sker en

“fejlslutning”, taler man om abduktiv forandring, som manifesteres deduktivt i sprogudøvelsen. Her synes det vigtigt at foretage en revision af Funktionel Diskurs Grammatik derhen at tværspørglig/typologisk variation ikke kun gælder den *generelle* Funktionelle Grammatik: Ethvert sprog, ethvert individs sprog er et overordnet “system”, der først og fremmest er karakteriseret ved sin “holistiske” ‘type’, sine ‘sub-systemer’ af produktive regler og sine sprogbrugsnormer (lageret af uregelmæssigheder og regulariteter). Dette overordnede system har en iboende ‘tendens’ i kraft af graden af (u)overensstemmelse mellem type, systemer og normer – et sprog er aldrig uforanderligt og optimalt. Ubalancen vil søges minimeret ved at tilpasse systemerne i forhold til typen, og normerne i forhold til systemerne, hvorved man kan observere en (sproghistorisk) ‘drift’, dvs. en gradvis udvikling henover generationerne i en ganske bestemt *retning* – nemlig mod en optimering af fittet mellem type, systemer og normer – og med en ganske bestemt *struktur* (Coseriu 1988 [1968]; Andersen 1990). Det vigtigste sprogbrugeren skal abucere, er sprogets holistiske type, men denne abduction er ikke “ufejlbarlig”. Der kan fx på et givet tidspunkt ske en omfortolkning af denne type. Dette vil være en ustabil situation (hvor resten af grammatikken er ude af takt med den omfortolkede type) som sprogbrugerne så prøver at stabilisere ved at søge at tilpasse de produktive systemer til den omfortolkede type, og sprogbrugsnormerne til de således tilpassede systemer, ved at afskaffe forældede regler. Becerra Bascuñán (2006) viser hvordan spansk har generaliseret sin holistiske syntaktiske type i forhold til latin, der har implicitte subjekter, til også at have implicitte objekter. Dette kan ses henover århundrederne ved den stigende tendens til klitisk pronominalmarkering af det indirekte (og det direkte) objekt ved verbet, ligesom allerede subjektet er/var markeret ved en personendelse der alene fungerer som sætnings subjekt. Det skal nævnes, at drift er et funktionelt fænomen, idet ethvert overordnet niveau (fx typen) fungerer som funktion, hvorefter det underordnede niveaus struktur retter sig (fx systemerne).

En anden form for dynamicitet, som imidlertid ligger forud for menneskesproget, sådan som vi kender det idag, er naturligvis evolutionen af den biologiske sprogvejne – dvs. de af universalierne der er medfødte – fra en præhuman kognition og kommunikation, hvilket hænger nøje sammen med udviklingen af den menneskelige kognition og be-

vidsthed sammenkoblet med udviklingen af den menneskelige hjerne (og nervesystem), samt 'eksaptationen' af mund, svælg og lunger til verbal artikulation, og hørelsen til verbal audition (og af gestikulation og syn ved udviklingen af evnen for tegnsprog), hvor 'eksaptation' er en adaptation til en ikke-oprindelig, naturligt selekteret funktion (fx er lungerne udviklet til vejtrækning). Dette indebærer studiet af menneskesproget som et adaptivt system (jf. Kirby 1999): tilpasning af (kognitiv) struktur til (kommunikativ) funktion. Evolutionen af menneskesproget bygger på udviklingen af 'gensidig altruisme' og Grice's 'samarbejdsprincip' omtalt ovenfor (Ulbæk 1990), og forudsætter 'kollektiv intentionalitet' (se ovenfor). Dette pragmatiske synspunkt ligger selvsagt også i betegnelsen *Funktionel Pragmatik*. Det menneskelige kropssprog fortsætter evolutionært det "manglende leds" præhumane (emotionelle og volitionale) kommunikation, mens den menneskelige sprogbevne fortsætter den præhumane kognition (Ulbæk 1990). Kropssprog og verbalsprog udgør dog en integreret helhed, 'totalkommunikation' (von der Lieth et al. 1993), som styres af en 'InterGrammatik' (Arndt & Janney 1987).

Både sprogtilegnelse og sprogforandring formidles gennem diskurs, dialoger, såkaldte *metadialoger* (Andersen 1989): Samtidig med den normale kommunikation (der er en regelfølge) forløber der en meta-kommunikation mellem sprogbrugerne i et givent sprogsamfund, en art forhandling om eller publicering af hvordan sprogets gældende regler og normer skal eller bør være, og en bedømmelse og sanktionering af deres efterfølgelse, og det foregår såvel ved sprogtilegnelse som ved sprogforandring, idet disse to aktiviteter altid foregår samtidig og under normal kommunikation (Nedergaard Thomsen 2006). Sprogforandring og sprogtilegnelse er altså to aspekter af samme fænomen, og skal derfor integreres i samme model. Sprogbrugernes intentionnalité (psykologiske rettedhed) er altså ikke kun rettet mod det egentlige kommunikative, intentionale indhold ("hvad de taler om"), men også mod selve tilegnelsen, etableringen og (videre-) udviklingen af den kommunikative kompetens der gør enhver kommunikation mulig. Sprogforandringen er en meta-dialog i egentlig forstand: Én sprogbruger stiller et forslag om hvad der skal være gældende sprogeregler, og dialogpartneren accepterer fx dette forslag hvorved det bliver fælles regler – en konvention, en kulturel institution. Der opbygges således

gradvist et fælles sprog (en fælles dialekt, en taletradition), som diffunderes gennem sprogsamfundet, gennem en fortløbende kæde af metadialoger (adoption) igennem kommunikative netværk. Hvis modtageren forkaster forslaget, etableres der en minimal 'isogloss' (dvs. adskillelse mellem de to dialekter), som så i sidste ende kan etableres gennem hele sprogsamfundet ("kodes"). For at understrege synspunktet: Kommunikation (dialog) kan forandre den sociale virkelighed, som fx ægteskabs indgåelse og afbrydelse, og tilsvarende kan meta-kommunikation også forandre den sociale virkelighed, nemlig den virkelighed som et sprog er.

Jeg har lige nævnt at talernes intentionalitet ikke kun er rettet imod det de vil tale om ("hvad": konteksten/verden, ved de *substantielle* talehandlinger), men også imod deres sprog ("hvormed": som ved sprogtilegnelse og sprogforandring). Der er imidlertid en tredje slags intentionalitet og meta-kommunikation hvorved sprogbrugerne også altid er rettede imod selve den substantielle kommunikation og dens struktur og forløb ("hvordan": diskursen selv, ved de *non-substantielle* talehandlinger, jf. Nedergaard Thomsen 1991a) – de så at sige forhandler med hinanden og undervejs den diskurs de er i gang med at udføre, dens retning, mål, midler og forløb.

8. KONKLUSION

Denne artikel har været et forsøg på at give en relativt eksplicit gennemgang af (i det mindste!) én af de vigtigste funktionalistiske sprogteorier på markedet her i begyndelsen af det 21. årh. Jeg startede med nogle almene betragtninger om funktionalisme i lingvistikken og en kort omtale af Funktionel Grammatiks "standardmodel", Simon Diks hollandske FG, men med kritiske kommentarer fra et dansk funktionelt lingvistisk standpunkt. Derefter brugte jeg mine hovedkræfter på en gennemgang af den nugældende version af Funktionel Grammatik, kaldet Funktionel Diskurs Grammatik (FDG) der lægger stor vægt på et totalbillede af grammatikken som en forudsætning for diskursproduktion og reception. Denne model, som, selvom den betegner et stort fremskridt i forhold til standard FG (og desuden ligger på linje med synspunkter jeg selv har fremført fra ca. 1990, jf. fx Nedergaard Thomsen 1990/91, 1991a), må revideres på flere punkter for at blive totalt

adækvat, nemlig – i hvert fald – (1) i retning af at blive en model for dialogisk diskurs (Dialogisk FDG), hvor altså det er en dyade (polyade) af kommunikationsparter der er i fokus, og ikke kun en monadisk ‘naturlig sprogbruger’ og hans grammatiske kompetens som i F(D)G; og (2) i retning af at være en dynamisk (herunder performans-)model, og ikke kun for den enkelte “synkrone” sprogbrugsbegivenhed og dennes afvikling, men også for sprogtilegnelse og sprogforandring.

Det har været en vigtig pointe igennem hele artiklen at Funktionel Diskurs Grammatik må videreudvikles til en *Funktionel (Diskurs) Pragmatik* der inddrager substanskomponenterne som nødvendige, forudsatte størrelser: Grammatiske fænomener er helt umulige at beskrive *inden for grammatikken*, uden den substansmæssige baggrund. Hvis man derfor lægger vægt på at sprog(brug) er (sam)handling eller (sam-)handlingsforudsætning, at de sproglige instrumenter er afpasset deres brugsfunktion, og at sproget som praksis er udviklet med henblik på dette, er Funktionel Diskurs Grammatik inkluderet i en overordnet *pragmatisk* model, som altså passende kan kaldes *Funktionel Pragmatik* (fra gr. *pragma* ‘handling’; jf. Nedergaard Thomsen 1990/91), og som vil omhandle kommunikationsfærdigheden i sin totalitet.

Ole Nedergaard Thomsen

E-mail: ont@ruc.dk

LITTERATUR

- Andersen, Henning (1973): “Abductive and deductive change”. *Language* 49. 567-595.
- Andersen, Henning (1984 [1975]): “Language structure and semiotic processes”. *APILKU* 3. 33-54. (foredrag holdt i 1975)
- Andersen, Henning (1989): “Understanding linguistic innovations”. Leiv E. Breivik & Ernst H. Jahr (eds.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 5-25.
- Andersen, Henning (1990): “The structure of drift”. Henning Andersen & Konrad Koerner (eds.): *Historical Linguistics 1987. Papers from the 8th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 1-20.
- Andersen, Henning (2001a): “Actualization and the (uni)directionality of change”.

- Henning Andersen (ed.): *Linguistic Change in Progress*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 225-248.
- Andersen, Henning (2001b): "Markedness and the theory of linguistic change". Henning Andersen (ed.): *Linguistic Change in Progress*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 21-57.
- Andersen, Henning (2006): "Synchrony, diachrony, and evolution". Ole Nedergaard Thomsen (ed.): *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 59-90.
- Anstey, Matthew P. (2004): "Functional Grammar from its inception". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 22-71.
- Arndt, Horst & Richard Wayne Janney (1987): *InterGrammar. Toward an integrative model of verbal, prosodic, and kinesic choices in speech*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Austin, John L. (1962): *How to do things with words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. J.O. Urmson (ed.). Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Oxford: Clarendon Press.
- Bakker, Dik (1994): *Formal and computational aspects of Functional Grammar and language typology*. Amsterdam: IFOTT.
- Becerra Bascuñán, Silvia (2006): *Estudio diacrónico y sincrónico del objeto indirecto en el español peninsular y de América*. Museum Tusculanum Press.
- Boersma, Poul (1998): *Functional Phonology. Formalizing the interaction between articulatory and perceptual drives*. The Hague: IFOTT.
- Butler, Christopher S. (2003a): *Structure and Function. A guide to three major structural-functional theories*. Part 1: Approaches to the simplex clause. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Butler, Christopher S. (2003b): *Structure and Function. A guide to three major structural-functional theories*. Part 2: From clause to discourse and beyond. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Chomsky, Noam (2000): *New horizons in the study of language and mind*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Chomsky, Noam (2005): "Three factors in language design". *Linguistic Inquiry* 36. 1-22.
- John H. Connolly, Roel M. Vismans, Christopher S. Butler & Richard A. Gatward (eds.) (1997): *Discourse and pragmatics in Functional Grammar*. 'Functional Grammar Series', vol. 18. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Coseriu, Eugenio (1975 [1952]): *System, Norm und Rede*. In: *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*. München: Wilhelm Fink Verlag. (Overs. af Uwe Petersen fra: *Sistema, norma y habla*. 'Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias' 9.113-177. Montevideo: Universidad de la Republica, Facultad de Humanidades

- y Ciencias, 1952. Genoptrykt i *Teoría del lenguaje y lingüística general*, 11–113. Madrid: Editorial Gredos, 1962.)
- Coseriu, Eugenio (1974 [1957]): *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*. München: Wilhelm Fink Verlag. (Overs. af Helga Sohre fra: Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico. Montevideo: Universidad de la Republica, Facultad de Humanidades y Ciencias, 1957.)
- Coseriu, Eugenio (1988 [1968]): “Synchronie, Diachronie und Typologie”. *Sprache. Strukturen und Funktionen. 12 Aufsätze zur allgemeinen und romanischen Sprachwissenschaft*. Uwe Petersen, Hansbert Bertsch & Gisela Köhler (eds.). Tübingen: Gunter Narr. 91–108. (Overs. fra: “Sincronía, diacronía y tipología”. *Actas del 11 Congreso Internacional de Lingüística i Filología Romanicas, Madrid 1965*, vol. 1, 269–283.)
- Dik, Simon C. (1997a): *The theory of Functional Grammar. Part 1: The structure of the clause*. Kees Hengeveld (ed.). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Dik, Simon C. (1997b): *The theory of Functional Grammar. Part 2: Complex and derived constructions*. Kees Hengeveld (ed.). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft, Michael Herslund & Lisbeth Falster Jacobsen (eds.) (2005): *Dansk Funktionel Lingvistik. En belbedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København & Roskilde Universitetscenter.
- FG – Functional Grammar. <http://www.functionalgrammar.com> (Universiteit van Amsterdam)
- Grice, Herber Paul (1975): “Logic and conversation”. Peter Cole & Jerry Morgan (eds.): *Speech Acts*. ‘Syntax and Semantic’, vol. 3. New York: Academic Press. 41–58.
- Haberland, Hartmut & Ole Nedergaard Thomsen (1994): “Syntactic functions and topics”. Elisabeth Engberg-Pedersen, Lisbeth Falster Jakobsen & Lone Schack Rasmussen (eds.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 153–181.
- Halliday, M.A.K. (1985): *An introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold. (2. udg. 1994).
- Harder, Peter (1990): “Kognition og gensidighed. Om teori og praksis i sproglig kommunikation”. *Psyke og Logos* 11. 153–170.
- Harder, Peter (1996): *Functional Semantics. A theory of meaning, structure and tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Harder, Peter (2006): “Funktionel lingvistik – eksemplificeret ved dansk funktionel lingvistik”. *NjS* 34/35. 92–130. (København: Multivers.)
- Hawkins, John A. (1994): *A performance theory of order and constituency*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hawkins, John A. (2004): *Efficiency and complexity in grammars*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Heesakkers, Tanna & Kees Hengeveld (2004): "Valency in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) 11th International Conference on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.
- Hengeveld, Kees (1986): "Copular verbs in a functional grammar of Spanish". *Linguistics* 24. 393-420.
- Hengeveld, Kees (1989): "Layers and operators in Functional Grammar". *Journal of Linguistics* 25. 127-157.
- Hengeveld, Kees (1990): "The hierarchical structure of utterances". Jan Nuyts, A. Machtelt Bolkestein & Co Vet (eds.): *Layers and levels of representation in language theory: a functional view. 'Pragmatics & Beyond New Series'*, vol. 13. Amsterdam: Benjamins. 1-24.
- Hengeveld, Kees (1992): *Non-verbal predication: Theory, typology, diachrony*. 'Functional Grammar Series', vol. 15. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, Kees (1997): "Cohesion in Functional Grammar". John H. Connolly, Roel M. Vismans, Christopher S. Butler & Richard A. Gatward (eds.): *Discourse and pragmatics in Functional Grammar. 'Functional Grammar Series'*, vol. 18. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1-16.
- Hengeveld, Kees (2002): "Language Universals: In search of the language blueprint". (Foredrags-powerpoint.) Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, May 16, 2002.
- Hengeveld, Kees (2003/2004): "Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) Københavns Universitet: DFG, 2003. / High Wycombe: SIL European Training Programme, 2004.
- Hengeveld, Kees (2004a): "The architecture of a functional discourse grammar". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1-21
- Hengeveld, Kees (2004b): "Epilogue". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 365-378.
- Hengeveld, Kees (2004c): "The representational level in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) 2nd International Postgraduate Course on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.
- Hengeveld, Kees (2004d): "Noun Phrases in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) 11th International Conference on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.

- Hengeveld, Kees (2005a): "Dynamic expression in Functional Discourse Grammar". Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds.): *Morphosyntactic expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, Kees (2005b): "Functional Discourse Grammar". (Foredragspowerpoint.) ACLC Functional/Generative Grammar, 2005.
- Hengeveld, Kees (Under udg.): "Linguistic Typology". Ricardo Mairal & Juana Gil (eds.): *Linguistic universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (Under udg.): "Interpersonal functions, representational categories, and syntactic templates in Functional Discourse Grammar". María Á. Gómez-González & J. Lachlan Mackenzie (eds.): *Studies in Functional Discourse Grammar*. 'Linguistic Insights'. Bern: Peter Lang.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (2006): "Functional Discourse Grammar". Keith Brown (ed.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Edition. Oxford: Elsevier. Vol. 4. 668-676.
- Hengeveld, Kees, Eli Nazareth Bechara, Roberto Gomes Camacho, Alessandra Regina Guerra, Taísa Peres de Oliveira, Eduardo Penhavel, Erotilde Goreti Pezatti, Liliane Santana, Edson Rosa Francisco de Souza, Maria Luiza de Sousa Teixeira (2006): "Basic illocutions in the native languages of Brazil". M. Evelin Keizer & Miriam van Staden (eds.): *Interpersonal Grammar*. Special issue of *Linguistics*.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (Under forbered.): *Functional Discourse Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Herslund, Michael & Finn Sørensen (1994): "A valence based theory of grammatical relations". Elisabeth Engberg-Pedersen, Lisbeth Falster Jacobsen & Lone Schack Rasmussen (eds.): *Function and expression in Functional Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter. 81-95.
- Jakobson, Roman (1960): "Poetics. Closing statement". Thomas A. Sebeok (ed.): *Style in Language*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press. 350-377.
- Jakobson, Roman (1976): "Metalanguage as a linguistic problem". *Selected Writings*, vol. VII. Hag: Mouton. (orig. 1956). 113-121
- Kirby, Simon (1999): *Function, Selection, and Innateness: The emergence of language universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Lambrecht, Knud (1994): *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levelt, Willem J.M. (1989): *Speaking. From intention to articulation*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Levelt, Willem J.M. 1993. "The architecture of normal spoken language use". G. Blanken, et al. (eds.): *Linguistic Disorders and Pathologies. An international handbook*, kap. 1. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 11-15.

- Liedtke, Frank (1998): "Illocution and grammar: a double-level approach". Mike Hannay & A. Machtelt Bolkestein (eds.): *Functional Grammar and verbal interaction*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- von der Lieth, Lars, Rolf Kuschel & Arne Friemuth Petersen (1993): *Kommunikationens vej*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Mackenzie, J. Lachlan (2004): "Functional Discourse Grammar and language production". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 178-195.
- Mackenzie, J. Lachlan & María de los Ángeles Gómez-González (eds.) (2004): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1990/91): "An overview of the fundamentals of a functional-pragmatic theory of grammatical structure". *Copenhagen Working Papers in Linguistics* 1. 1-53.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1991a): "Grammar in Danish conversational discourse. A framework for analysis and some preliminary quantitative results". Frans Gregersen & Inge Lise Pedersen (eds.) *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. København: C.A. Reitzels Forlag. 337-446.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1991b): "Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation in Danish?". *Acta Linguistica Hafniensia* 23. 145-196.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1992a): "Fonologiens plads i en kognitiv grammatik. Kommentar". *Sprogvidenskabelige Arbejdspapirer fra Københavns Universitet* 2. 151-157.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1992b): "Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation. The Case of Syntactic Noun Incorporation in Danish". Fortescue et al. (eds.): *Layered Structure and Reference in a Functional Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 173-229.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1994): "Dyrbal ergativity and embedding. A functional-pragmatic approach". *Studies in Language* 18 (2). 411-488.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1998): "Syntactic processing and word order in Danish". *Acta Linguistica Hafniensia* 30. 129-166.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2002a): "Complex predicates and processing in Danish". Ole Nedergaard Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle Linguistique de Copenhagen', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzel. 120-174.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2002b): "Complex predicate formation and incorporation. Towards a typology". Ole Nedergaard Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle

- Linguistique de Copenhague', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzel. 288-381.
- Nedergaard Thomsen, Ole & Michael Herslund (2002): "Complex Predicates and Incorporation. An introduction". Ole Nedergaard Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzel. 7-47.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2003): "[The variational typology of] Danish". Thorsten Roelcke (ed.): *Variationstypologie. Ein sprachtypologisches Handbuch der europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart*, kap. 8. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 199-249.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2005): "Direction diathesis and obviation in Functional Grammar. The case of the inverse in Mapudungun, an indigenous language of south central Chile". Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds.): *Morphosyntactic Expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 447-482.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2006): "Towards an integrated functional-pragmatic theory of language and language change. In commemoration of Eugenio Coseriu (1921-2002)". *Competing Models of Linguistic Change. Evolution and beyond*. Ole Nedergaard Thomsen (ed.): Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 307-337.
- Nørretranders, Tor (1991): *Mærk verden. En beretning om bevidsthed*. København: Gyldendal.
- Sadock, Jerrold M. & Arnold M. Zwicky (1985). "Speech act distinctions in syntax". Timothy Shopen (ed.): *Language Typology and Syntactic Description. Clause structure*. Cambridge: Cambridge University press. 155-196.
- Sasse, Hans-Jürgen (1987): "The thetic/categorical distinction revisited". *Linguistics* 25. 511-580.
- Searle, John R. (1969): *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1983): *Intentionality. An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1989): "How performatives work". *Linguistics and Philosophy* 12. 535-558.
- Searle, John R. (1990a): "Consciousness, explanatory inversion, and cognitive science". *Behavioral and Brain Sciences* 13. 585-596.
- Searle, John R. (1990b): "Collective intentions and actions". Philip R. Cohen, Jerry Morgan & Martha E. Pollack (eds.): *Intentions in Communication*. Cambridge,

- Mass. & London: The MIT Press.
- Searle, John R. (1998): *Mind, Language and Society. Philosophy in the real world*. New York: Basic Books.
- Searle, John R. (2001): *Rationality in Action*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Searle, John R. (2004): *Mind. A brief introduction*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Searle, John R. (2007): *Freedom and neurobiology. Reflections on free will, language, and political power*. New York: Columbia University Press. (Opr. på fransk, 2004.)
- Searle, John R. & Daniel Vanderveken (1985): *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Togeb, Ole (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel danske sproglære*. København: Gads Forlag.
- Tomasello, Michael, Malinda Carpenter, Josep Call, Tanya Behne & Henrike Moll (2005): "Understanding and sharing intentions. The origins of cultural cognition". *Behavioral and Brain Sciences* 28. 675-691.
- Tomlin, Russell S. (1983): "On the interaction of syntactic subject, thematic information, and agent in English". *Journal of Pragmatics* 7. 411-432.
- Tomlin, Russell S. (1995): "Focal attention, voice, and word order. An experimental, cross-linguistic study". Pamela Downing & Michael Noonan (eds.): *Word Order in Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 517-554.
- Tomlin, Russell S. (1997): "Mapping conceptual representations into linguistic representations: The role of attention in grammar". Jan Nuyts & Eric Pederson (eds.): *Language and conceptualization*. Cambridge: Cambridge University Press. 162-189.
- Tomlin, Russell S., Linda Forrest & M.M. Pu (1997): "Discourse semantics". Teun van Dijk (ed.): *Discourse as structure and process*. London: Sage Publications. 63-111.
- Ulbæk, Ib (1990): "Sprog og kognition i evolutionshistorien". *Pryke & Logos* 11. 32-64.
- van Dijk, Teun (ed.) (1997): *Discourse as structure and process*. 'Discourse studies: A multidisciplinary introduction', vol. 1. London: Sage Publications.
- Weigand, Hans (1990): *Linguistically Motivated Principles of Knowledge Base Systems*. Dordrecht & Providence, USA: Foris.
- Wichmann, Søren (1995): "Functional discourse analysis. A theoretical sketch". Sharon Millar & Jacob Mey (eds.): *Form and function in language*. RASK Supplement Vol. 2. 77-9